

ØKOKRIM

2022

Trussel- vurdering

Bruk av sannsynlighetsord

Vurderinger vil alltid inneholde en grad av usikkerhet. Derfor benytter vi sannsynlighetsord for å angi hvor sikre vi er på vår vurdering. Sannsynlighetsordene er standardiserte og de samme som benyttes av PST, Forsvaret og politiet for øvrig. De er fremhevet med kursiv i teksten.

Meget sannsynlig: Det er meget god grunn til å forvente. Over 90 % sannsynlighet.

Sannsynlig: Det er grunn til å forvente. Mellom 60–90 % sannsynlighet.

Mulig: Det er like sannsynlig som usannsynlig. Mellom 40–60 % sannsynlighet.

Lite sannsynlig: Det er liten grunn til å forvente. Mellom 10–40 % sannsynlighet.

Svært lite sannsynlig: Det er svært liten grunn til å forvente. Under 10 % sannsynlighet.

Forord

I trusselvurderingen presenterer vi det som forventes å bli de største truslene innenfor Økokrims ansvarsområde de neste årene. Samtidig gis det et oppdatert kriminalitetsbilde og innblikk i forventet utvikling. Trusselvurderingen bygger på Økokrim og politiets samlede etterretningsproduksjon. I tillegg baseres rapporten på informasjon fra nasjonale og internasjonale kilder, som forskningsrapporter og rapporter fra ulike samarbeidspartnere.

Da Økokrim ga ut sin forrige trusselvurdering i 2020 var det ved utbruddet av koronapandemien. Noen av de truslene vi da var bekymret for relatert til pandemiens innvirkning på kriminalitetsbildet har slått til, mens andre trusler ikke har manifestert seg i så stor grad. Det er å håpe at noen av truslene vi omtalte ikke har utviklet seg som forventet fordi truslene ble avdekket i forkant og ulike deler av vårt samfunn evnet å foreta risikoreducerende tiltak.

Den krisen vi som samfunn konfronterte for to år siden er håndtert selv om ringvirkningene av pandemien til dels er varig. Ved utgivelsen av denne trusselvurderingen er vi konfrontert med en ny krise ved Russlands invasjon av Ukraina. Krig i våre nærområder påvirker allerede og vil fortsette å påvirke kriminalitetsbildet. Vi har tatt høyde for dette i denne vurderingen, både ved for eksempel å peke på trusselen om utnyttelse av ukrainere i arbeidslivskriminalitet, men også om krig og polarisering som drivere for annen økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet.

Effekt av trusselvurderinger er vanskelig å måle, men den bærende begrunnelsen for at

Økokrim utgir trusselvurderinger innenfor vårt ansvarsområde er nettopp ønsket om å sette aktører i både offentlig og privat sektor i stand til å sette adekvate og proporsjonale tiltak i verk for å forebygge økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet. Vi håper enkeltpersoner og organisasjoner leser rapporten for å bruke den i sitt risikoreducerende arbeid mot økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet. Og vi håper den vil være nyttig for norsk offentlighet som har behov for informasjon for å vurdere forventet utvikling av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet.

En trusselvurdering blir ikke til i et vakuum. Jeg vil takke alle våre samarbeidspartnere som har bidratt med informasjon som danner grunnlaget for denne trusselvurderingen.

Pål K. Lønseth
Sjef for Økokrim

Trusselvurdering 2022, Økokrim

Foto: iStock, Shutterstock og Unsplash

Grafisk formgivning: Økokrim. Opplag og trykk: 500x, 07 Media

Hovedpunkter

Krig og polarisering side 6-15

- Krigen i Ukraina vil påvirke trusselbildet også når det kommer til kriminalitet i Norge.
- Utnyttelse av utenlandske arbeidere forekommer særlig i arbeidsintensive bransjer. Det er *sannsynlig* at kriminelle aktører vil forsøke å utnytte ukrainere og andre utenlandske og sårbare arbeidstakere til arbeid.
- Det er *meget sannsynlig* at utfordringen med kjærlighetsbedrageri vil vedvare. Det er også *sannsynlig* at krigen i Ukraina vil benyttes av bedragere som dekkhistorie i forledelsen av fornærmede.

Bærekraft side 16-37

- En av de største utfordringene i Norge når det gjelder oppfyllelse av FNs bærekraftsmål er vårt høye materielle forbruk. Høye kostnader ved miljøvennlig håndtering av avfall og resirkulering, kombinert med høy verdi på enkelte komponenter gjør det *meget sannsynlig* at både norske og utenlandske aktører vil profitere på ulovlig avfallshåndtering og eventuell videre omsetning av kasserte produkter.
- Det er *sannsynlig* at både næringslivsaktører og private aktører vil begå grove og ulovlige naturinngrep gjennom graving, hogging, sprenging, masseutfylling og deponering av avfall.
- Velferdsstaten er i stor grad finansiert gjennom skatter og avgifter på inntekt, forbruk og formue. Både fiskerikriminalitet og arbeidslivskriminalitet truer dette finansieringsgrunnlaget. Det er *meget sannsynlig* at enkelte aktører begår systematisk under- og feilrapportering av fisk og skalldyr. Det er også *meget sannsynlig* at svart avlønning og skjult omsetning vil fortsette å være utbredt på tvers av bransjer i arbeidslivet.
- Det er *sannsynlig* at korrupsjonsrisikoen i kommunal sektor er størst i forbindelse med anbudsrunder. Etterforskning indikerer at korrupsjon kan pågå uoppdaget i flere år.
- Det er *sannsynlig* at dyrevelferdskriminalitet vil øke da flere anskaffet kjæledyr i Norge under pandemien. Digitaliseringen har også fremmet kontakt mellom mennesker som ønsker å begå vold, inkludert seksuelle handlinger, mot dyr.

Virtualisering side 38-49

- Kriminelle nettverk vil i økende grad benytte nye teknologiske løsninger til å begå økonomisk kriminalitet i årene fremover. Det er *meget sannsynlig* at deepfake vil benyttes i økt omfang ved direktørbedragerier.
- Digitale bedrageri er den nye vinningskriminaliteten og rammer folk flest. Det er *sannsynlig* at flere bedrageriforsøk i årene fremover vil være automatisert og tilpasset den enkelte mottaker.
- Det er *sannsynlig* at virtuelle eiendeler i økende grad vil bli brukt til hvitvasking. Dette har sammenheng med at disse er stadig mer utbredt i både finans, innen kunst og nettbaserte spill.
- Pengemuldyr benyttes særlig i tilknytning til digital kriminalitet. Det er *sannsynlig* at vi vil se en økning i bruken av pengemuldyr de neste årene.

Glokalisering side 50-66

- Nasjonale grenser har fått mindre betydning. Kriminalitet utført ett sted i verden kan få lokale konsekvenser et helt annet sted. Digitalisering av samfunnet og integrering av økonomier og arbeidsmarkeder er drivere for grensekryssende kriminalitet.
- Statlige insentivordninger og anbuds konkurranser knyttet til det grønne skiftet vil *meget sannsynlig* bli utnyttet av norske og utenlandske aktører.
- Det er *sannsynlig* at skjerpet konkurranse om ressurser og knapphet på fraktkapasitet vil øke risikoen for at norske foretak begår korrupsjon i utlandet.
- Kriminelle nettverk har innflytelse på beslutninger i enkelte foretak og det benyttes profesjonelle aktører og stråpersoner bevisst for å skjule kriminelle handlinger og eierskap i foretak. Enkelte bransjer preges nå av arbeidslivs-kriminalitet og multikriminalitet.

Krig og polarisering

Krigen i Ukraina og økt polarisering mellom øst og vest preger i dag utviklingen i verden. Etter år med økt demokratisering og orientering mot Vesten i flere land i Øst-Europa har Russland gradvis eskalert sin maktbruk overfor flere tidligere Sovjet-republikker. Krigen i Ukraina vil få dramatiske konsekvenser for Europa og føre til varige endringer i verdenssamfunnet. Krigen har også ført til store strømmer av migranter inn i europeiske land. I tillegg har den spente sikkerhetssituasjonen i verden aktualisert betydningen av sammensatte trusler.

Krigen i Ukraina har ført til økt samhold både i NATO og EU, etter flere år preget av Storbritannias utmelding av unionen.

Sanksjonene mot Russland og russiske borgere viser hvordan midlene og kanalene som benyttes til å utøve makt endres, og hvilke omfattende konsekvenser slike sanksjoner får langt utover enkeltaktører og land.

Sanksjonene mot Russland aktualiserer også utfordringer knyttet til sekrethesejurisdiksjoner – såkalte skatteparadis – som er land med gunstig beskatning, lite regulering og åpenhet om eierforhold for bankkonti og/eller selskaper.

Krigen påvirker også matforsyning og energitilganger i land på flere kontinenter. Russland og Ukraina står for rundt en tredjedel av den globale hveteeksporten, men både krig og sanksjoner vil gjøre det vanskelig å opprettholde jordbruket og eksporten. Dette kan gi økt risiko for smugling av mat og varer. Det forventes

også en økning i råvareprisene som følge av redusert russisk eksport av en rekke andre råvarer som eksempelvis stål og jern. Behovet for gass fra Russland er også en utfordring for Europa. En presset forsynings situasjon og økte priser som følge av dette kan utløse sosial og politisk uro i andre deler av verden. Risikoen for korrupsjon forventes også å øke.

Russlands invasjon av Ukraina utfordrer atomsikkerheten i landet, med økt fare for utslipp som følge av atomhendelser og for at strålekilder og nukleært materiale kommer på avveie. Radioaktivt avfall har ingen respekt for nasjonale landegrensener og kan spres over enorme områder avhengig av vindstyrke og vindretning. Konsekvensene av en atomhendelse kan bli alvorlig i hele Europa, inkludert i Norge.

Nordområdene er Norges viktigste strategiske interesseområde. En isfri Nordøstpassasje kan forkorte handelsveien mellom

Kina og Europa og gj området økt ferdsel. Kina vil også fortsette å prioritere sin langsiktige posisjonering i nordområdene, blant annet for fremtidig ressursutvinning.¹ Samtidig forventes den sivile og militære aktiviteten i området å øke og nordområdene vil trolig få en større strategisk betydning og en stadig viktigere rolle i lys av den tiltakende stormaktsrivaliseringen.

Sektorsatsning, opprettholdelse av norsk bosetting og eierskap til infrastruktur og kontroll over naturressursene på Svalbard blir viktig i årene fremover. Norges forhold til Russland forblir også viktig.²

Bruken av sosiale medier har demokratisert informasjonsproduksjonen i samfunnet – flere deltar i produksjon av informasjon og nyhetsbildet som unge voksne forholder seg til er i mindre grad kvalitetssikret av redaktørstyrte medier. I USA har falske nyheter og informasjonskampanjer blitt brukt til å øke polariseringen i befolkningen. Falske nyheter og desinformasjon benyttes også aktivt i Ukrainakonflikten.

¹ PST, «Nasjonal trusselvurdering 2021» 2021.

² Forsvarsdepartementet, «Prop. 14 S (2020-2021). Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren», 2020.

Krigen påvirker kriminalitetsbildet

Krigen, konsekvenser av den og Vestens sanksjoner påvirker allerede kriminalitetsbildet i Europa.

Ukrainske og russiske kriminelle nettverk har benyttet Ukrainas havner som inngang for mye av smuglingen av både varer og mennesker til Europa. De kriminelle nettverkene forventes å reorganisere sin virksomhet, utnytte mulighetsrommet og styrke sin posisjon som følge av konflikten. De kan også forflytte sin kriminelle aktivitet til andre land som følge av krigen.

Krig øker risikoen for ødeleggelse, plyndring og ulovlig handel med kunst- og kulturminner. Ukraina har syv steder på UNESCOs verdensarvliste. Det er uklart om disse er påvirket av krigen, men det har forsvunnet malerier fra et museum i landet.³

Ukraina er både kilde- og transittland for ulovlig handel med dyre- og plantearter til Vest-Europa, og anses som den største eksportøren av ulovlig tømmer til EU. Aktiviteten vil trolig gjenopptas og kan komme til å øke i kjølvannet av konflikten.

Flere millioner mennesker har flyktet fra Ukraina. Blant flyktningene kan det også være

medlemmer av kriminelle nettverk. Den største trusselen knyttet til flyktningssituasjonen er imidlertid menneskesmuglere og andre aktører som forsøker å utnytte sårbare flyktninger til prostitusjon eller tvangsarbeid.

Det er lansert flere innsamlingsaksjoner i sosiale medier til støtte for Ukrainas krigs-innsats og til humanitær hjelp. Ikke alle av disse er redelige. Krig appellerer til folks følelser og dette vil trolig bli utnyttet av bedragerere.

Krigen i Ukraina aktualiserer også bruken av sammensatte trusler.⁴ Cyberangrep har økt de siste årene og kriminelle nettverk i Ukraina og Russland er kjent for deltakelse i cyberkriminalitet.

Russlands importrestriksjoner og sanksjonsregimet iverksatt som følge av krigen mot Ukraina aktualiserer også utfordringen med smugling av norsk fisk via tredjeland.⁵

³ The Guardian, «Cultural catastrophe: Ukrainians fear for art and monuments amid onslaught», 2022.

⁴ Sammensatte trusler omtales ofte som hybride trusler.

⁵ IntraFish.no, «Korrupsjonsekspert mener Vietnam-eksportører kan straffes», 2018.

Sårbare arbeidstakere utnyttes

Utnyttelse av utenlandske arbeidstakere kan ta mange former og har ulike bakenforliggende årsaker. Det er *sannsynlig* at kriminelle aktører vil forsøke å utnytte ukrainere og andre utenlandske og sårbare arbeidstakere til svart og ulovlig arbeid.

Flyktninger og utenlandske arbeidstakere er særlig sårbare på grunn av fattigdom, språkutfordringer og lav utdanning. Utnyttelse forekommer særlig i arbeidsintensive yrker med en høy andel ufaglærte som bygg og anlegg, bilpleie- og verksted, varetransport, renhold og sesongarbeid innen jordbruk og fiskeri.

Bruk av ulovlig arbeidskraft har over flere år vært en utbredt form for arbeidslivskriminalitet. I noen tilfeller avdekkes det at arbeidstakerne som jobber ulovlig også blir utnyttet. Bruk av ulovlig arbeidskraft økte mot slutten av 2021 og vedvarer i 2022, etter å ha vært redusert under koronapandemien.

Forut for den russiske invasjonen har ukrainske borgere blitt utnyttet til ulovlig arbeid i flere bransjer i næringslivet, deriblant bygg- og anleggsbransjen og sesongarbeid i landbruket. I disse bransjene, samt i renhold og servering, er det høy risiko for at ukrainske flyktninger vil bli utnyttet. Både kvinner og mindreårige ukrainske borgere skal ha fått tilbud om ulovlig arbeid i Norge før de har fått innvilget kollektiv beskyttelse. Noen har fått tilbud om arbeid før

ankomst til Norge, mens andre blir oppsøkt av personer i Norge som forsøker å rekruttere dem. Kollektiv beskyttelse gir ukrainske borgere midlertidig oppholdstillatelse som gir rett til å ta arbeid i Norge. Dette kan redusere sårbarheten for å bli utnyttet i arbeidslivet noe.

Økt etterspørsel etter varetransport har ført til at store transportselskap benytter seg av underleverandører til å utføre transportoppdrag. Bruken av underleverandører gjør det utfordrende å holde oversikt over arbeidsforholdene til sjåførene som utfører oppdragene. Flere underleverandører og enkelpersonfortak i varetransportbransjen avlønner sine sjåfører svart og utsetter sjåførene for urimelige arbeidsforhold og sosial dumping.⁶

Arbeidsgivere som urettmessig beriker seg på arbeidstakernes lønn eller annen godtgjøring inngår også i utnyttelse av arbeidstakere. Dersom den utenlandske arbeidstakeren jobber uregistrert og mottar kontant betaling er det også vanskeligere for kontrollmyndighetene å avdekke dette. Dette gir de kriminelle aktørene større handlingsrom og gjør utenlandske arbeidstakere mer sårbare for utnyttelse.

⁶ Økokrim, «Kriminelle aktører i varetransportbransjen», 2022.

Enkelte sjåførar i varetransportbransjen opplever så høyt arbeidspress og lange arbeidsdager at de ikke rekker toalettbesøk og i stedet urinerer på flasker i biler som benyttes til varelevering.

Norge som transittland for kriminell kapital

En måte for utenlandske aktører å legitimere pengestrømmer på er å bruke norske finansinstitusjoner til å gjennomføre transaksjoner. Norske banker benyttes *meget sannsynlig* som gjennomstrømningskontoer for både utenlandske personer og selskaper som ønsker å tilsløre opphav og mottaker av transaksjoner knyttet til hvitvasking og annen profittmotivert kriminalitet.

Norge er ansett som et lavrisiko-land og overføringer via norske foretak eller banker gir penger et skinn av legitimitet. Det er flere titalls tusen bankkontoer som innehas av utenlandske selskaper her i landet, og norske konti brukes til transaksjoner av store beløp hvor midlene føres relativt raskt ut igjen til andre konti. Ved å foreta transaksjoner gjennom skallselskap i skatteparadis tilsløres opphavet til pengestrømmene ytterligere.

I dokumentlekkasjen FinCEN files fremkom det at totalt en milliard norske kroner kan ha blitt sluset gjennom ulike DNB-kontoer. Pengene mistenkes å være knyttet til hvitvasking, korrupsjon og terrorfinansiering.⁷ Også overføringene fra det islandske selskapet Samherji til sentrale namibiske politikere og offentlige

tjenestemenn og som mistenkes å være bestikkelser, viser hvordan norske banker kan bli benyttet som transittland ved forflytning av penger.⁸

Også privatkontoer benyttes til kapitalforflytninger. Kontoinnehaverne har gjerne utenlandsk opprinnelse og midlene sendes ofte til norske kontoer fra land i Asia. Beløpene kan over få år utgjøre mange millioner kroner.

Det er utfordrende for norske banker å avklare kundeforhold, reell avsender og mottaker av transaksjonene når det benyttes skallselskap, skatteparadis og klientkontoer i transaksjonskjeden.

Etter den russiske invasjonen av Ukraina har Vesten innført flere sanksjoner og restriktive tiltak mot russiske og hviterussiske statsborgere, foretak og interesser. Det er derfor en risiko for at russiske og hviterussiske aktører vil forsøke å overføre sine verdier via Norge.⁹

⁷ Aftenposten, «Derfor er dokumentlekkasjen FinCEN Files viktig», 2020.

⁸ Dagens Næringsliv, «Islandsk nettsted: Samherji skal ha brukt DNB for å sluse penger via skatteparadis», 2020.

⁹ Dagens Næringsliv, «Jurist Julie Odden: - Veldig sannsynlig at sanksjonerte russere nå prøver å bruke Norge til å sluse penger videre til andre land», 2022.

Sammensatt trussel - Eierskap og kontroll over norske foretak, eiendommer og investeringer

Sammensatte trusler kan forstås som statlige eller ikke-statlige aktørers trusler om, eller bruk av, en kombinasjon av ulike virkemidler for å utnytte sårbarheter, skape uro og oppnå bestemte politiske eller strategiske mål.¹⁰ Det er *sannsynlig* at fremmede stater vil forsøke å investere i norske eiendommer, verdipapirer og næringsliv for å få tilgang til informasjon og innflytelse det ikke er i Norges interesse at de får.

Norske bedrifter tilbyr varer, tjenester, teknologi og kompetanse som er viktig for andre stater. Dette kan motivere til utenlandske oppkjøp og investeringer.¹¹ Investeringer kan øke en annen stats mulighet til å infiltrere, overvåke, spionere og sabotere varer, tjenester og funksjoner som er kritiske for samfunnet, økonomien, og forsvaret vårt.¹²

Hvorvidt utenlandsk eierskap kan utgjøre en trussel påvirkes av en rekke forhold, slik som eierandelens størrelse, hvor konsentrert den aktuelle næringen er, og hvor høye kostnadene er ved å bytte til en annen leverandør. Andre faktorer av betydning er hvilken tilgang til ressurser og teknologi eierskapet gir. Det

finnes eksempelvis mange oljeselskaper, men kun et fåtall av disse besitter teknologi som en utenlandsk aktør er interessert i. I Bergen Engines-saken fra 2021 var dette faktorer som var utslagsgivende for at den norske regjeringen stanset salget til et russisk firma.

Selskaper som drifter samfunnskritisk infrastruktur er en annen type selskap hvor utenlandsk eierskap kan utgjøre en trussel.¹³ Utenlandske investeringsfond kan gjøre kjøp i verdipapirmarkedet som gir kontroll og innflytelse i et foretak. Dette kan for eksempel brukes for å få tilgang til teknologi/kompetanse, påvirke beslutningstagere eller for å sabotere selskapet og på den måten redusere vertslandets kapabiliteter. Investeringer fra utenlandske selskap kan i realiteten være utført av fremmede stater, og følgelig ha andre mål enn bare å tjene penger.

¹⁰ Phillips, Aleksander & Austad, Håkon, «Politiets rolle i deteksjon av sammensatte trusler», Masteroppgave PHS, 2017.

¹¹ PST, «Nasjonal trusselvurdering 2022», 2022.

¹² NUPI, «Hvorfor investerer Kina og Russland i Norge», 2021.

¹³ FFI, «Utenlandske investeringer og andre økonomiske virkemidler – Når truer de nasjonal sikkerhet?», 2021.

Krig som forledelse i kjærlighetsbedrageri

Kjærlighetsbedrageri er en form for bedrageri som spiller på menneskers ønske om å hjelpe andre og vise omsorg, eller å bli elsket. Ved denne typen bedrageri etablerer kriminelle en relasjon til fornærmede over lengre tid før svindelen gjennomføres. Ved å bruke god tid på å bygge relasjonen opparbeides større tillit, noe som ofte reflekteres i totalbeløpet den fornærmede bedras for. Gjerningspersonene er profesjonelle og kyniske. Det er *meget sannsynlig* at utfordringen med kjærlighetsbedrageri vil vedvare. Det er også *sannsynlig* at krigen i Ukraina vil bli benyttet av bedragerer som dekkhistorie for å forlede fornærmede.

Ved kjærlighetsbedrageri oppstår ofte kontakten på datingsider eller via ulike applikasjoner, men også på spill-plattformer og i sosiale medier. Gjerningspersonene oppretter falske profiler hvor bilder gjerne er stjålet fra reelle personer, og portretterer seg selv i mange tilfeller som militære, leger eller fra en organisasjon som for eksempel FN. Dekkhistorien er at de er utstasjonert i en krigssone. Både Afghanistan og Syria har blitt benyttet. Det forventes at krigen i Ukraina vil bli utnyttet på samme måte.

Ved hjelp av sosiale medier og regelmessig tett kontakt i private kanaler bygges det opp en

historie som legger opp til at offeret skal sende penger. Etterhvert opplever «kjæresten» ulike utfordringer og trenger penger for å betale seg ut av disse problemene. Beløpene er gjerne små i begynnelsen, men øker etter hvert. En ny trend har vært at gjerningspersonen hevder å ha sendt en kostbar gave, hvorpå fornærmede blir bedt om å betale toll/avgift. Fornærmede bedras gjerne over mange år, og taper store summer.

I de tilfellene hvor banken mistenker bedrageri tar de kontakt med fornærmede, men det er ofte vanskelig å overbevise vedkommende om at de har blitt manipulert da de fanges i en følelsesmessig relasjon det er vanskelig å bryte ut av.

Fornærmede er som regel kvinner i alderen 50-80 år¹⁴ som har profiler i sosiale medier eller på dating-sider. I flere tilfeller utnyttes også fornærmede som pengemuldyr.¹⁵

¹⁴ DNB v/FC3, «Annual fraud report 2021», 2022.

¹⁵ Med pengemuldyr menes de som mottar penger fra én person og overfører dem videre til en annen, enten digitalt eller som kontanter, mot betaling.

Bærekraft

En bærekraftig utvikling imøtekommer behovene til dagens befolkning uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. Bærekraft handler om å ivareta vårt livsgrunnlag – selve jordkloden – med klima, miljø og arts- mangfold. En bærekraftig økonomi krever en utvikling som sikrer at alle mennesker har gode levevilkår, inkludert utdanning, anstendig arbeid, likestilling, kulturelt mangfold og et godt helsetilbud.

FNs 17 bærekraftsmål er fordelt på tre dimensjoner - økonomiske, sosiale og miljømessige mål. Norge har forpliktet seg til å jobbe for at verden når målene innen 2030. De største utfordringene i Norge er knyttet til vårt høye materielle forbruk og høyt klimagassutslipp per innbygger. Norge har det sjettede høyeste materielle fotavtrykket blant 169 land og det norske CO2-utslippet er, når vi ikke tar med vårt store opptak i skog, blant de 30 største totalt.¹⁶

Klimaendringene vil få betydelige negative konsekvenser for naturen og for menneskers liv og helse. Kortsiktige virkninger inkluderer tap av liv, økte sosioøkonomiske- og geopolitiske spenninger, og negative økonomiske konsekvenser. Klimarelaterte naturkatastrofer som orkaner, tørke og store branner har

allerede blitt mer intense og inntreffer oftere. Polarisen smelter raskere, og hetebølger har blitt mer utbredt.¹⁷ I Norge forventes et varmere og våtere klima, med kraftigere nedbør, flere og større regnflommer, stigende havnivå og flere jordskred.¹⁸

Mangfoldet av dyre- og plantearter som er nødvendig for å opprettholde økologiske systemer og prosesser trues av klimaendringer og overutnyttelse av naturen. I dag vurderes tap av biologisk mangfold som en av de største truslene verden står overfor. Mennesker har allerede utryddet 83 prosent av ville dyr og halvparten av ville planter.¹⁹

Klimaendringene forventes også å medføre økte migrasjonsstrømmer, og knapphet på goder kan utløse krig og konflikter. Det kan

¹⁶ Kommunal og moderniseringsdepartementet, «Meld. St. 40 (2020 -2021). Mål med mening. Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030», 2021.

¹⁷ World Economic Forum, «The Global Risk Report», 2020.

¹⁸ Aamaas, Borgar; Aaheim, Asbjørn; Alnes, Kristina; Oort, Bob van; Dannevig, Halvor & Hønsi, Torun, «Oppdatering av kunnskap om konsekvenser av klimaendringer i Norge», CICERO Center for International Climate Research og Vestlandsforskning, Report 2018:14.

¹⁹ World Economic Forum, «The Global Risk Report», 2020.

hemme verdensøkonomien, føre til ustabile matvarepriser, forsyningsavbrudd, endrede produksjons- og handlemønstre, og endret verdi av petroleumsformuen.²⁰

Smeltingen av den arktiske isen åpner for en ny global fraktrute i nord. Mer transport langs norskekysten øker trusselen for alvorlige miljøutslipp i et sårbart område langt unna etablerte beredskapsstrukturer. Økte temperaturer fører også til at flere arter fisk fra tropiske områder trekker nordover.²¹ Varmere hav og mindre is i Barentshavet fører også til lengre sesong for både fartøyer i et allerede sårbart marint økosystem.²²

Bærekraft handler også om en god forvaltning av økonomien. Det norske velferds-samfunnet er avhengig av inntekter og finansieres blant annet gjennom innbetaling av skatter og avgifter og produksjon av varer og tjenester.

Den globale forretningsmodellen som til nå har hatt fokus på optimalisering for laveste mulig kostnader i produksjon og verdikjeder fører til at inntektene føres der skattebelastningen

er lav, ofte i såkalte skatteparadis. Det estimeres at store internasjonale selskaper og rike enkeltpersoners offensive skatteplanlegging årlig medfører at rundt 483 milliarder dollar (USD) ikke beskattes. Dette er penger som kunne kommet befolkningen til gode eksempelvis i form av bedre velferdstjenester.²³

Finansieringsgrunnlaget vil også være under press på grunn av økte forventninger om å redusere klimautslipp. Det grønne skiftet vil kreve investeringer i blant annet fornybar energi. Økte råvarepriser vil også gjøre omstillingen dyrere.

Norge har en sterk velferdsstat. Lite ulikhet i samfunnet og politisk stabilitet er med på å demme opp mot tendenser som polarisering, populisme og lavere tillit til myndighetene. Behov for å fatte upopulære vedtak som vil ha stor innvirkning på befolkningens hverdag kan imidlertid utfordre det nasjonale politiske systemet. Det samme kan økte strømpriser.

²⁰ NOU, «Klimarisiko og norsk økonomi», 2018.

²¹ Havforskningsinstituttet, «Klimaendringene i havet skjer, vi må handle nå», 2022.

²² Havforskningsinstituttet, «Flere følger fisken nordover når isen smelter», 2020.

²³ Tax Justice Network, «The State of Tax Justice 2021», 2021.

Klima- og naturkriminalitet

Det rettslige vernet av klima og natur blir ofte tilsidesatt i møte med utbygging av infrastruktur, kommuners selvbestemmelsesrett og ønsker om økonomisk vekst. FNs generalsekretær kaller det «en kriminell fraskrivelse av ansvar». Klimakrise og økt miljøfokus er i ferd med å endre vår oppfatning av hva som defineres som alvorlig kriminalitet.

Den gjensidige påvirkningen mellom naturødeleggelser og klimaendring vektlegges i økende grad. Begrepet «klimakriminalitet» setter likhetstegn mellom handlinger som fører til klimagassutslipp og global oppvarming, og kriminalitet.²⁴

Internasjonalt og i Norge går miljøvernorganisasjoner til klimasøksmål mot selskaper og myndigheter med krav om utslippskutt og erstatning for klimaskader. Flere land i Europa ønsker en grønn påtaleaktor i Eurojust og å etablere internasjonale lover for å bekjempe den mest alvorlige miljøkriminaliteten.

Alvorlig klima- og naturkriminalitet begås av både næringslivsaktører og privatpersoner. Næringslivsaktører begår alvorlig forurensingskriminalitet, eksempelvis ved å bryte utslipps-tillatelser som følge av manglende vedlikehold, uhell eller forsett for å øke inntjeningen og ved å forsure havet.

I fiskerinæringen er det estimert at rundt 10 prosent av global fiskefangst ender som utkast.²⁵ Det er avdekket utkast av store kvanta fisk også i norske farvann, med den konsekvens at dette verken blir registrert eller utnyttet som ressurs.

En annen vedvarende trussel er ulovlig jakt. Ulovligheter knyttet til jakt på ulv er en særlig utfordring. Det mistenkes også at ulv forsøkes jaget ut av reviret slik at de kan skytes «lovlig» utenfor ulvesonen.

Motorferdsel i utmark er forbudt, med enkelte unntak som for eksempel nytteferdsel eller i merkede løyper. Ulovlig utmarkskjøring med snøscooter og andre terrengkjøretøy er økende i mange politidistrikter. Kjøringen utgjør en trussel mot natur og dyreliv, og forurenser ved støy, lukt og eksos. Risikoen for liv og helse er stor, og kjøring i ruspåvirket tilstand er utbredt.

²⁴ White, R. Climate change criminology, Policy Press, 2018.

²⁵ Havforskningsinstituttet, «Estimering av utkast i norsk kystfiske med garn», 2021.

Kriminalitet knyttet til sirkulærøkonomi

Sirkulærøkonomi og resirkulering av materialer blir stadig viktigere innen store bransjer som oljesektoren, shipping, fiskeri- og havbruksnæringen og byggenæringen. Virksomhetene har insentiv til å utvikle utrangerte fartøy, installasjoner og bygg på billigst mulig måte. Det er derfor *mulig* at enkelte norske aktører vil forsøke å omgå lover og retningslinjer for å redusere kostnader.

Klimamålene i Parisavtalen tvinger Norge til å redusere oljeindustrien. Flere av innretningene på norsk sokkel er i en moden fase og det er ventet at 278 brønner på norsk sokkel kommer til å stoppe produksjonen i løpet av de neste ti årene.²⁶

Flere landanlegg i Norge spesialiserte seg på å fjerne offshoreinstallasjoner og markedet forventes å vokse. Strengt miljø- og sikkerhetskrav gjelder, men et norsk foretak er anmeldt i 2022 for uforsiktig omgang med eksplosiver og ulovlig sprenging i friluft ved hogging av en utdatert oljeinstallasjon. Det ligger også mange eldre offshore-skip i opplag langs norskekysten. Om virksomheter velger billige fremfor miljøvennlige løsninger, kan avvikling av utrangerte oljeinstallasjoner og offshore-skip bli en vesentlig miljøtrussel.

Skipsoffhugging er også i utgangspunktet en miljøvennlig industri som bidrar til en bære-

kraftig utvikling ved at materialer gjenbrukes. Antallet skip som hugges har i senere år økt på grunn av utfasingen av enkeltskrogskip.

Utfordringen er at 583 av 763 utrangerte skip i verden endte opp på strendene i Bangladesh, India og Pakistan i 2021. Antallet norskeide skip som ble hugget opp her skal ha økt siden 2015.²⁷ Supertankere, bilferjer og containerskip «beaches» ved å bli rent på land under høyvann for så å hugges opp ved fjære. Her plukkes skipene fra hverandre manuelt av arbeidere direkte på stranden under uforsvarlige arbeidsforhold. Farlig avfall og kjemikalier fra skipene slippes ut i nærmiljøet og fører til alvorlig lokal forurensing.

Skip som oppholder seg i norsk farvann kan ikke lovlig sendes til opphugging på det indiske subkontinentet. Det er imidlertid vanlig å benytte mellomledd ved salg og dette gjør slik kriminalitet utfordrende å avdekke og straffeforfølge. Et norsk rederi ble i 2020 dømt for å ha forsøkt å eksportere et skip til ulovlig opphugging. Skipet var på vei til Gadani i Pakistan da det fikk motorhavari og kom i drift utenfor norskekysten. Det er første gang Norge har stoppet, arrestert og straffet et rederi for slik kriminalitet.

²⁶ Offshore Energies UK (OEUK), «Decommissioning insight 2021», 2021.

²⁷ NGO Shipbreaking platform, «2021 Annual list of ships scrapped worldwide», 2022.

Avfallsmarkedet tiltrekker seg kriminelle aktører

Forurensing som følge av ulovlig avfallshåndtering er en betydelig miljøtrussel. Avfallskriminalitet kan innebære tyveri, ulovlig deponering, lagring eller eksport av avfall. Både privatpersoner og næringsaktører er involvert. Fortsatt økning i vareforbruket vil gi mer avfall. Kombi- nert med økt verdi på avfall og økt pris på lovlig avfallshåndtering, er det *meget sannsynlig* at kriminelle aktører i inn- og utland vil begå avfallskriminalitet fremover.

En sirkulær økonomi betyr et lengre livs- spenn på produkter. Samtidig er avfall allerede en svært ettertraktet handelsvare og kompo- nenter i avfall kan ha høy omsetningsverdi.

Avfallsbransjen har en såkalt «motsatt økonomi» hvor inntektene genereres ved mot- tak av avfall. Utgiftene påløper ved forsvarlig behandling av avfallet, og prisene for lovlig avfallshåndtering forventes å øke. Avfall sendes ofte til land med mindre strenge miljø- standarder for behandling. Dette gjelder særlig papir, plast og metall.

Også i Norge er avfallsbransjen en bransje med særlig høy risiko for miljøkriminalitet. Kontroller viser at mange avfallsmottak ikke håndterer avfall i tråd med tillatelser, og lagrer avfallet på måter som medfører risiko for forurensing eller brann. Et renovasjonsselskap fikk i 2022 bot på 1,5 million kroner etter funn av betydelige mengder dekkklipp på havbunnen utenfor. I 2019 ble det ryddet 30 tonn dekkklipp fra samme området. En annen renovasjons-

bedrift er under etterforskning for omfattende brudd på forurensningsloven. Ulovlig avfalls- håndtering kan også involvere reintroduksjon av avfall i produksjonssyklusen, videresalg av farlig avfall som blir blandet med annet avfall eller gjenbruk av avfallsprodukter.

Tyveri fra returpunkter for EE-avfall er et problem i flere norske byer, til tross for at mange elektronikkbutikker nå sikrer kontainerne. EE-forhandlere opplever at låser blir brutt opp, overvåkningskamera ødelagt og personell truet. I Oslo-området begås tyveri og ulovlig eksport av EE-avfall av både et fastboende nettverk og utenlandske grensependlere. GPS-sporing av EE-avfall og utvalgte depotbiler dokumenterer at produkter fra Norge ender opp i Nigeria, Romania og Litauen. Også katalysato- rer stjeles fra parkerte biler, bilopp huggerier og gjenvinningsbedrifter og eksporteres ulovlig ut av Norge.

Ulovlig eksport av avfall er grensekryss- ende miljøkriminalitet som kan få alvorlige konsekvenser for både mennesker og natur i de landene avfallet eksporteres til. Tyveri og ulovlig eksport av utrangerte EE-produkter genererer profitt til kriminelle aktører og med- fører betydelige tap for norske gjenvinnings- foretak. Kriminaliteten fremstår godt organisert og flere av aktørene er gjengangere.

Ulovlige terrenginngrep truer naturen

Ulovlige terrenginngrep skjer ved at aktører graver, hogger, sprenger, fyller på med masser, bygger eller planerer i strid med gitte tillatelser eller uten å søke tillatelse fra kommunen. Også avfall deponeres ulovlig. Nylige straffesaker favner mange ulike, og i noen tilfeller svært grove overtredelser av regelverket. Det er *sannsynlig* at både næringslivsaktører og private aktører vil begå grove ulovlige naturinngrep.

Næringsdrivende tar seg til rette ved å utvide eget næringsareal, anlegge kjøreveier og deponere masser og avfall. I flere tilfeller har vi sett at grunneiere med tilgjengelig landbruksareal inngår avtaler med entreprenører om deponering av store mengder avfall i uregistrerte deponier. Enkelte skogseiere driver flatehogst uten lovpålagt miljøkartlegging, og ødelegger verdifulle skogsområder med viktig biologisk mangfold.

Utbygging av landbaserte vindkraftanlegg fører også til store naturinngrep og flere eiere av vindkraftanlegg er anmeldt for bygging i strid med konsesjoner eller miljøhensyn. Høyesterettsdommen i Fosen-saken slo fast at vindkraftutbyggingen var i strid med FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

Også private aktører begår ulovlige inngrep. Dette spenner fra innehavere av fritidseiendommer i landskapsvernområder og i strandsonen som bygger ut og pusser opp i strid med lovpålagte tillatelser til gårds- og hytteeiere

som anlegger veier for økt framkommelighet, men til skade for myrer og andre sårbare natur- og kulturverdier.

Avfall som deponeres ulovlig på land eller i sjø kan forårsake forurensning og gi utslipp av helse- og miljøfarlige stoffer i mange år framover. I flere tilfeller er det mistanke om at ulovlig uttak av masser eller ulovlig bygging har forårsaket skred, og at konstruksjoner har kollapset med fare for tap av menneskeliv.

Kriminaliteten er forsettlig og systematisk og kan pågå over lang tid med svært negative konsekvenser for mennesker og omkringliggende natur og dyreliv. Inngrepene er ofte irreversible.

Marin forsøpling fra fiske, havbruk og forbruk

Marin forsøpling er et globalt miljøproblem, og plast utgjør ca. 80 prosent av søppelet i havet. I Norge er fiskeri- og havbruksnæringen samt forbrukere de viktigste kildene til plastavfall i havet. Det er sannsynlig at marin forsøpling vil øke med mer ustruktureret næringsvirksomhet i og knyttet til havet.

Havet er Norges viktigste naturressurs. En betydelig del av den marine forsøplingen i Norge er brudd på forurensningsloven og påfører mange organismer store skader og lidelser. Plast kan over tid brytes ned til mikroplast, som kan få negative ringvirkninger for det marine økosystemet. Miljøgifter kan spre seg over store avstander med luft- og havstrømmer. Marin forsøpling er en stor utfordring i Norge, og oppdagelsesrisikoen er lav. Mye av avfallet i sjøen stammer fra foretak som gjentar handlingene selv etter sanksjonering.

Næringsaktører som forsøpler oppnår store kostnadsbesparelser ved å ikke ivareta redskaper i henhold til lover og regler eller ved å unnlate å behandle avfall. De største kildene til marin forsøpling er etterlatte fiskeredskaper, uvær og akutte hendelser som medfører tap av redskaper og last samt utslipp fra skip og virksomheter som forurenser fra land til hav.

I nordiske havområder er yrkesfiskere, fritidsfiskere og havbruksnæringen ansvarlig

for en stor del av den marine forsøplingen. Hvert år fjernes det mengder av fiskeredskaper, herunder teiner, fra sjøen langs norskekysten. Havbruksnæringen bidrar med utslipp av makroplast langs norskekysten i form av tauverk og deler av oppdrettsutstyr.²⁸ Havbruksnæringen etterlater seg også anlegg som staten må bekoste oppryddingen av.

Skipsfarten bidrar også til marin forsøpling. Det er avdekket at skip dumper avfall i norske farvann. Det er også en utfordring at containere faller over bord. Totalt falt omlag 3000 containere over bord i 2020 på verdensbasis. Samme år førte tap av lastekontainere til utslipp av store mengder plastgranulater og parafinvoks langs norskekysten. Koronapandemien har ført til en global fraktkrise der fraktmarkedet mangler mannskap og overlesser containerskip for å etterkomme vareetterspørselen og bøte på forsinkelser.

Koronapandemien har også medført en eksplosiv økning i forurensning fra engangsprodukter som hansker, munnbind og flasker til desinfiseringsvæske. Dette er en ny type forsøpling som er særlig synlig på strender og i havet.

I landbaserte næringer er det særlig mangelfull avfallshåndtering som fører til utslipp i elver og fjorder.

²⁸ Højman, Carl; Fabres, Joan; Johns, Hilde R; Sklet, Snorre; Olsen, Julia; Nogueira, Leticia A. & Bragtvedt, Stian, «Makroplast fra fiskeri og havbruk: kunnskapsstatus, forebyggende tiltak og kunnskapsbehov», SALT/Nordlandsforskning & Marfo - Senter mot marin forsøpling, 1:2022.

Kriminalitet mot velferdsstaten

Den norske velferdsstaten skal sikre at alle har lik rett til velferdsgoder. Velferdsmodellen er i stor grad finansiert gjennom skatter og avgifter på inntekt, forbruk og formue. Den er tillitsbasert og dermed også sårbar for utnyttelse. Redusert tillit til velferdsstaten truer selve grunnstrukturen til den norske samfunnsmodellen. Skatte- og avgiftskriminalitet, misbruk av offentlige støtteordninger og korrupsjon truer finansieringsgrunnlaget. Dette finansieringsgrunnlaget vil også være under press av andre grunner fremover, blant annet en aldrende befolkning.

Ytelsene fra folketrygden er blant de største utgiftsområdene i statsbudsjettet og fordeles på blant annet pensjoner, sykepenger, dagpenger og foreldrepenger. Flere av ytelsene utbetales etter en automatisert og effektiv saksbehandling med et betydelig transaksjonsvolum.

I forbindelse med koronasituasjonen ble det etablert en rekke midlertidige statlige støtteordninger og som ble utnyttet av kriminelle aktører. Enkelte av aktørene var svært godt organiserte og begikk systematiserte bedragerier av spesielt lønnskompensasjonsordningen. Det ble også identifisert et mindre antall regnskapsvirksomheter som har tilrettelagt for flere av aktørene.

Etterforskning har avdekket at et fåtall personer har god innsikt i rapportering og kontrollfunksjoner slik at de evner å manipulere de automatiserte saksbehandlingsprosessene og tilegne seg velferdsytelser på uriktig grunnlag.²⁹

Korrupsjon er en straffbar handling som gir utilbørlige fordeler. Korrupsjon er tyveri av politiske, sosiale og økonomiske goder fra befolkningen, og utgjør en trussel mot velferdsstaten fordi den kan hindre økonomisk utvikling, og innebærer økt risiko og økte kostnader for næringslivet.³⁰

²⁹ Skatteetaten, «Trusselvurdering Covid-19: Hvilke alvorlige kriminalitetstrusler vil Skatteetaten stå overfor ved en normalisering?», 2021.

³⁰ Regjeringen.no, «Kamp mot korrupsjon», 2009.

Fiskerikriminalitet unndrar fellesskapet for store verdier

Marine ressurser er svært viktig for verdiskapningen langs kysten og for norsk økonomi. Norsk sjømat er Norges nest største eksportvare etter olje og gass, og profittmuligheten er stor for flere av aktørene i næringen. Det er *meget sannsynlig* at enkelte fiskere og foretak som driver mottak av fisk er involvert i systematisk under- og feilrapportering av fisk og skalldyr.

Fiskerikriminalitet undergraver konkurransevilkårene i næringen, fellesskapets gevinst fra verdiene i havet og myndighetenes forvaltning av fiskeriressursene.

Norske fiskeriressurser og deres store økonomiske verdi tiltrekker seg aktører som profitterer på systematisk under- og feilrapportering av fangst ved fiskemottak. Dette foregår enten i samarbeid med fiskerne eller ved at mottakene underslår fangst eller fangstverdi fra fiskerne. Ved samarbeid kompenserer mottakene under- og feilrapporteringen ved å betale en høyere pris for fangsten. Mottaket får dermed mer råstoff og fartøyet kan fiske mer enn det har på kvoten.

Bruk av pallevekter muliggjør omskrivning av sluttседler. Videre kan produksjon hvor fisken bearbeides i flere ledd, legge til rette for avskrivning av en større andel fisk enn det som

er reelt. Også omskriving av art gir økonomiske fordeler for både fisker og mottaket. Fiskeren får en pris som ligger over minstepris for innrapportert art mens mottaket betaler under halv pris for en vare som kan omsettes for full pris i markedet. Foretak som eier flere mottak eller kontrollerer flere ledd i verdikjeden kamouflerer under- og feilrapporteringen ved å flytte sjømat mellom foretakene. Fisk omsettes også svart gjennom tilsynelatende legitime foretak.

Enkelte virksomheter som begår systematisk under- og feilrapportering av fisk benytter også sårbar utenlandsk arbeidskraft, som har dårlige boforhold og som utsettes for uberettigede trekk i lønn. I enkelte tilfeller utkonkurrerer virksomheter som begår omfattende fiskeri- og arbeidslivskriminalitet de andre lovlige virksomhetene og tar over markedsandeler og utvider sin vertikale integrering i markedet.

Aktører som kontrollerer virksomheter i flere ledd av verdikjeden benytter sin posisjon til å oppnå gevinst ved å sette omsetning av ulovlig fangstet fisk og skalldyr i system. Omsetningen av ulovlig fangstet fisk skjer ofte svart ved at salget ikke rapporteres til toll- og skatteetatene.

Under bevisførselen i en retts-
sak i 2021 ble det beskrevet
hvordan et fiskemottak i en
årrekke bedrev systematisk
underrapportering av fangst og
bedro kunde ved å selge fiske-
mel med et lavere protein-
innhold enn oppgitt. Retten
viser til at underrapporteringen
av fangst landet ved mottaket
og at bedrageriet av kundene
var så omfattende og skjedde
over så lang tid at det represen-
terte en ukultur i foretaket.

Svart omsetning av matvarer

Aktører som omsetter matvarer svart betaler ikke pålagte skatter og avgifter til staten og kan prise seg lavere i markedet enn de som omsetter de samme varene lovlig. Dette fører til konkurransevridning. En rekke matvarer omsettes svart i Norge. Særlig skalldyr og vilt er ettertraktede varer både i Norge og i utlandet, og det er gode profittmuligheter på å omsette disse matvarene svart. Konsumentene ønsker varen rimeligst mulig, samtidig som internett gjør svart omsetning enklere. Det er derfor *sannsynlig* at svart omsetning av matvarer vil øke.

Svart omsetning av matvarer kan utgjøre en helserisiko fordi en ikke vet hvordan produktet er blitt behandlet. Ifølge Europol er matsikkerhet en økende bekymring i Europa.³¹

Eksportverdien av norsk sjømat har aldri vært høyere i et første kvartal enn i 2022. Prisen for kongekrabbe har blant annet steget på grunn av flere stengte krabbefiskefelt utenfor Alaska og Canada og at Russland nå er stengt ute fra det vestlige markedet.

Både fritidsfiskere, yrkesfiskere og mottak omsetter skalldyr svart. Den svarte omsetningen av skalldyr foregår enten direkte mellom fisker og konsumenter, via markeds plasser som finn.no og sosiale medier som Facebook eller med fiskemottak som mellomledd. I sistnevnte tilfeller selges skalldyrene videre til

fiskedisker i butikker, restauranter og hotell.

Skalldyrene som omsettes svart er ofte også fangstet ulovlig. I enkelte tilfeller sam arbeider fisker og mottak om underrapporteringen av kongekrabbefangst og fordekker på denne måten ulovlig fiske.

Enkelte typer viltkjøtt har også steget i pris og det er store inntekter å hente for aktører som omsetter kjøtt svart. I likhet med fisk og skalldyr omsettes vilt svart på sosiale medier, som eksempelvis Facebook og fra private hjem. Kjøttet distribueres til ulike kanter av Norge og politiet har indikasjoner på at svart viltkjøtt smugles ut av landet.

Også ferdigmat omsettes svart. Politiet har indikasjoner på at personer som arbeider ulovlig i Norge tilbereder take-away mat i private hjem for å redusere oppdagelsesrisikoen. Personer med lovlig opphold velger også samme metode for å kunne jobbe svart. Matvarene blir produsert for salg til privatpersoner, butikker og restauranter og omsetningen avtales via egne Facebook-grupper.

³¹ Europol, «Serious and organised crime threat assessment (SOCTA)», 2021.

Skatter og avgifter unndras i arbeidslivet

Skatte- og avgiftskriminalitet består av å unnlate eller å gi uriktige eller ufullstendige opplysninger til norske skattemyndigheter for å kunne oppnå en skattemessig fordel. I Norge er skattesystemet tillitsbasert. Skatte- og avgiftskriminalitet begås både av enkeltpersoner og selskaper. Det er *meget sannsynlig* at svart avlønning og skjult omsetning vil fortsette å være utbredt på tvers av bransjene i arbeidslivet fordi slike kriminelle handlinger gir høy profitt og oppdagelsesrisikoen er lav.

Skatte- og avgiftskriminalitet er den mest utbredte formen for arbeidslivskriminalitet og er hyppigst rådende innen bygg- og anleggsbransjen. Skatte- og avgiftskriminalitet foregår like fullt på tvers av bransjer i næringslivet og omfatter svart avlønning av arbeidstakere og skjult omsetning i foretakene.

Når arbeidstakerne lønnes svart innrapporteres ikke lønnen til Skatteetaten. I slike tilfeller betaler ikke arbeidsgiver forskuddstrekk eller arbeidsgiveravgift samtidig som staten unndras verdier. Enkelte arbeidstakere forteller også at arbeidsgiver trekker skatt fra lønnsutbetalingen, men at dette ikke innbetales staten.³² Svart avlønning setter arbeidstakerne i en sårbar situasjon fordi de ikke opptjener rettigheter til stønader fra NAV ved sykdom, skade eller arbeidsløshet.

Ved uteholdt omsetning unnlater virksomheter å rapportere inntjening til skattemyndighetene og oppnår dermed besparelser i form av lavere skatter og avgifter, samtidig som staten taper inntektsgrunnlag. Under nasjonale tverretatlige kontroller i varebilbransjen i forbindelse med «Black Week» høsten 2021 ble det avdekket flere indikasjoner på svart arbeid og svart omsetning. Av de om lag 100 kontrollerte virksomhetene ble det avdekket restanser på merverdiavgift på til sammen over 20 millioner kroner.

En annen metode for å unndra beskatning i Norge er å skjule verdier i såkalte skatteparadis. Skatteparadis benyttes lovlig av norske selskaper, men kan også benyttes av aktører som ønsker å skjule verdier for å unndra skatt.

³² A-krimsentret i Oslo, «Arbeidslivskriminalitet i bygg- og anleggsbransjen i Oslo og Viken», 2021.

Korrupsjon i kommunal sektor

Omfanget av korrupsjon i Norge er krevende å avdekke fordi det foregår i det skjulte, og de involverte personene risikerer alle straff for handlingen. Derfor er både mottaker og giver av bestikklser eller andre fordeler interessert i å holde handlingen skjult. Selv om avdekket korrupsjonsomfang i kommunal sektor er lite viser etterforskning at det er *sannsynlig* at det foregår og at slik kriminalitet kan pågå uoppdaget i flere år. Det er *sannsynlig* at korrupsjonsrisikoen er størst i forbindelse med anbudsrunder og tildeling av tillatelser.

Transparency International gjennomførte i 2021 en kartlegging av innbyggernes oppfatninger om, og egne erfaringer med, korrupsjon i Norge og EU-landene. Hovedfunnene i rapporten viser at befolkningen i Norge har høy tillit til myndighetene. Samtidig peker rapporten på at det høye tillitsnivået i Norge må forsvares. Blind tillit og overdreven tro på at korrupsjon skjer andre steder enn i Norge utgjør i seg selv en korrupsjonsrisiko.³³

Norske kommuner preges av tette forbindelser hvor de ansattes økonomiske interesser og private relasjoner kan føre til interessekonflikter, habilitetsproblematikk eller i verste fall korrupsjon. Det har de senere årene blitt etterforsket flere korrupsjonssaker på admi-

nistrativt nivå i kommunale etater, blant annet i tilknytning til offentlige anskaffelser.

Korrupsjon i kommuner oppstår ofte i forbindelse med reguleringsprosesser av eiendommer og landbruks-, natur- og friluftsområder under utbygging. De involverte partene har som oftest en gjensidig interesse av at det kriminelle forholdet ikke kommer frem.

Korrupsjonsfaren anses særlig til stede der privat og offentlig sektor møtes, som i offentlige anbudskonkurranser. Offentlige anskaffelser er et av de største risikoområdene for korrupsjon. Personlig gevinst og gevinst i form av å vinne anbudskonkurranser er motivasjon for korrupsjonshandlinger fra oppdragsgiver og leverandør.³⁴

Korrupsjon i kommunal sektor kan få alvorlige konsekvenser for både natur, næringsliv og befolkningens tillit til offentlig sektor.

³³ Transparency International Norge, «Global corruption barometer i Norge sammenlignet med EU-landene», 2021.

³⁴ Transparency International Norge, «Domssamling 2020», 2021.

Dyrevelferds- kriminalitet

Dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker, skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger. Det er forbudt å utøve vold mot dyr, hensette dyr i hjelpeløs tilstand, foreta seksuelle handlinger med dyr, og bruke levende dyr som fôr eller agn.³⁵

Kjæledyr, hobbydyr og produksjonsdyr er prisgitt menneskers behandling av dem. De er tause ofre, og det antas å være store mørketall knyttet til vold, seksuelle handlinger og vanskjøtsel av dyr.

Under pandemien økte etterspørselen etter kjæledyr³⁶. Høsten 2021 snudde denne trenden og dyrevernsorganisasjoner rapporterte at flere kjæledyr ble dumpet og forsøkt omplassert. Digitaliseringen påvirker også dyrevelferd ved at bilder og videoer utveksles og personer med interesse for vold, inkludert seksuelle handlinger, mot dyr møtes.

Politiet mottok høsten 2021 flere bekymringsmeldinger enn normalt om vanskjøtsel av kjæledyr. Flere av dyreeierne har helseutfordringer og funksjonssvikt grunnet rusavhengighet, alder eller psykiske lidelser. Et fåtall personer har sykelig samlemani og huser

flere titalls katter. Flere av personene som begår dyrevelferds-kriminalitet er gjengangere.

Dyrevelferden i havbruksnæringen er gjensstand for kritikk. Rekordhøye 54 millioner oppdrettslaks døde før slaktetidspunkt i 2021. Det ble også satt ut nærmere 41 millioner rensefisk i merder i 2021 som har en dødelighet på om lag 100 prosent. Både for laksefisk og rensefisk er trengsel, termisk og mekanisk avlusing forbundet med stress, skader på gjeller, finner, øyne og hud og en stor velferdsutfordring.³⁷ Selve flyttingen til og fra merder øker også risiko for skade og død.³⁸

Det oppstår også dyrevelferdsutfordringer i tilknytning til ulovlig fiske som når garn og teiner ikke røktes og driver såkalt spøkelsesfiske. Det er også avdekket at fiskere skjærer vingene av levende skatefisker før kroppene kastes tilbake på havet.³⁹

³⁵ Lov om dyrevelferd § 14.

³⁶ E24, Kraftig omsetningshopp for dyretjenester, 2021.

³⁷ Veterinærinstituttet, «Fiskehelse rapporten 2021», Rapport 2a/2022.

³⁸ NTAES, Havbruk og fiskeri – verdikjeder, ansvar, lovbrudd, 2021.

³⁹ Dagbladet, «Dansk fiske avslørt: - Helt forkastelig», 2022.

Vanskjøtsel av produksjonsdyr

Rapporteringer fra både privatpersoner, dyrevernorganisasjoner og Mattilsynet viser at det forekommer vanskjøtsel av produksjonsdyr i Norge. Det er *sannsynlig* at enkelte bønder med redusert funksjonsevne grunnet blant annet psykiske lidelser vil vanskjøtte produksjonsdyrene sine.

Politiet mottar bekymringsmeldinger om vanskjøtsel av gårdsdyr over hele landet. Det er i flere tilfeller avdekket døde sauer og storfe og i de mest alvorlige tilfellene er det flere titalls døde dyr på gården. Vanskjøtselen består i alt fra manglende fôr- og vanningsrutiner, oppstallingsplass og stell. Det avdekkes også produksjonsdyr i så dårlig forfatning at de må avlives på stedet.

Kronisk dårlig dyrehold er også en høy trussel. Dette er bønder som over flere år ikke evner å ivareta dyrene og unnlater å etterkomme pålegg fra Mattilsynet. Flere unndrar seg forbud mot å håndtere dyr ved å bedre dyrenes velferd i det tidsrommet de underlegges tilsyn.

Aktivister har avdekket flere gårder hvor griser står altfor tett stuet sammen i binger med bare skitt og betong på gulvet, griser med skader og svake dyr som skulle vært isolert fra de andre.⁴⁰ Det er eksempler på at matprodusenter avslutter samarbeidet med bønder som følge av vanskjøtsel.

I et land med en tidvis lang og kald vinter er det også utfordringer knyttet til mangelfullt dyrehold på vinteren. Eksempelvis bønder som ikke henter dyr ned fra fjellet slik at de mangler både mat, vann og le. Manglende drenering eller strøing av utearealer slik at dyrene mangler tørr liggeplass er også en utfordring blant enkelte i landbruket.

I enkelte av bekymringsmeldingene fremkommer det opplysninger om at bonden har sviktende helse som følge av sykdom og at dette kan være grunnen til at de ikke klarer å ta vare på dyrene.

⁴⁰ NRK, «Griseindustriens brutte løfter», 2021.

Vold og seksuell omgang med dyr

Digitalisering har ført til at mennesker som ønsker å begå seksuelle handlinger eller annen vold mot dyr lettere kommer i kontakt med hverandre, og kan utveksle bilder, videoer og dyr. Det er *meget sannsynlig* at det vil bli begått seksuelle handlinger og vold mot dyr i Norge, og at flere av disse vil være grove.

I 2020 avdekket politiet i Norge et organisert nettverk av personer som begikk systematiske seksuelle overgrep mot hunder. Flere av aktørene ble i 2021 ilagt bøter og fengsel for overgrepene. Nettverket har utsatt hundene for overgrep gjentatte ganger over flere år, og hundene led i tillegg til skader fra seksuelt misbruk også av generell vanskjøtsel. Flere av overgrepene har vært svært grove, og omfatter blant annet penetrering og innføring av gjenstander.⁴¹

Enkelte bønder og hesteeiere opplever også at uvedkommende begår seksuelt misbruk av kyr, geiter og hester. Dette skjer både mens dyra står i fjøset eller stallen og mens de er ute på beite.

Seksuelt overgrep mot dyr begås i hovedsak av menn, men det er også eksempler på at kvinner og mindreårige begår denne typen kriminalitet. Det er ikke uvanlig at menn som begår, eller har bilde- eller videomateriale av seksuelle overgrep mot dyr, også oppbevarer overgrepsmateriale av barn. Enkelte er også

tidligere anmeldt for bestilling av direkteoverførte overgrep på internett, incest og seksuelt krenkende atferd mot mennesker.

Politiet mottar også et betydelig antall tips om kjæledyr som utsettes for vold. Ofte dreier det seg om personer med et rusmisbruk eller psykiske lidelser som enten mishandler eller vanskjøtter hunder eller katter. Katter ser ut til å være spesielt utsatt for tortur, skudd og drap. Enkelte utøver vold mot kjæledyr for å være slem med familiemedlemmer.

I et fåtall tilfeller er det mindreårige som står bak vold mot dyr, og da blir ofte handlingen delt på sosiale medier. Det kan dreie seg om drap på fugler ved bruk av kniv eller håndmakt, eller mishandling av katter.

⁴¹ TV2, Massive overgrep mot hunder i to tiår, 2021.

Virtualisering

Virtualisering og digitalisering⁴² skyter fart både innen forbrukersfæren, kritisk infrastruktur og offentlige og private tjenester. Tingenes internett (IoT), 5G, kunstig intelligens (KI) samt virtuell og utvidet virkelighet gir oss smarte byer, hus, virksomheter og tjenester og vil bidra til å videreutvikle samfunnet. Økt virtualisering og digitalisering krever mer mineraler og energi, og kontroll over disse gir økt strategisk betydning.

Universet for virtuelle verdier utvikler seg raskt. Desentralisert finans (DeFi) har muliggjort at man kan låne ut og få renteavkastning på kryptovalutaen man eier, og man kan bruke denne som sikkerhet for lån. Etterhvert kan man belåne andre verdiobjekter, slik som en non-fungible token (NFT).^{43,44}

Virtuelle verdener, såkalte metaverse, har eksistert i spill i mange år, men de forventes å bli mer utbredt ettersom teknologien som legger til rette for en realistisk opplevelse blir mer allment utbredt. Deltakelsen i spill og andre nettsamfunn er stadig økende.⁴⁵ I virtuelle verdener er det muligheter for kjøp og salg av varer og tjenester på samme måte som i den

fysiske verden, og kriminalitet forekommer også her.

Vi vil trolig se økt bruk av såkalte digitale tvillinger. Det vil si en digital kopi av den reelle verden. Dette vil være nyttig ved bruk av simulering, overvåkning og administrering. Man kan gjenskape et kontor, en fabrikk eller hele byer. Man kan også lage en digital representasjon av enkeltindividet. Dette åpner opp for mange nye muligheter, fremskritt og effektivisering av samfunnets ressurser, men også nye sårbarheter og utfordringer, slik som cyberangrep.

Kriminelle benytter i større grad teknologiske løsninger og avanserte verktøy som er til salgs på nettet, som deepfake teknologi.^{46,47,48}

⁴² Data går fra å være analoge til å være digitale.

⁴³ Non-fungible token (NFT) er et kryptografisk eierskapsbevis som kan benyttes for å bevise at nettopp du eier det aktuelle bildet, billetten eller gjenstanden i et spill.

⁴⁴ Medium.com, «Introducing JPEG´d: DeFi Meets NFTs», 2022.

⁴⁵ DNV, «Introduction to technology outlook 2030», ukjent.

⁴⁶ Etterligning av personers tale eller opptreden på video.

⁴⁷ NSM, «Nasjonalt digitalt risikobilde 2021», 2021.

⁴⁸ FFI, «Samfunnsutvikling frem mot 2030», 2021.

Virtuell⁴⁹ - og kryptovaluta⁵⁰ åpner nye muligheter for å finansiere kriminell aktivitet og hvitvasking. Det er også en sterk korrelasjon mellom økt bruk av kryptovaluta og utviklingen innen løsepengevirusangrep.⁵¹ Kriminelle omsetter ulovlige varer på det mørke nettet (Darknet) og nye kommunikasjons- og handelsplattformer benyttes til planlegging og gjennomføring av kriminalitet.

Rask utvikling i kvanteteknologi kan medføre både muligheter og utfordringer knyttet til blant annet kryptering. Demokratisering av avanserte algoritmer, det vil si økt tilgjengelighet uten større behov for investeringer eller forhåndskompetanse, gir økt mulighetsrom for både politiet og trusselaktører til å benytte kryptering som tidligere var forbeholdt stater.

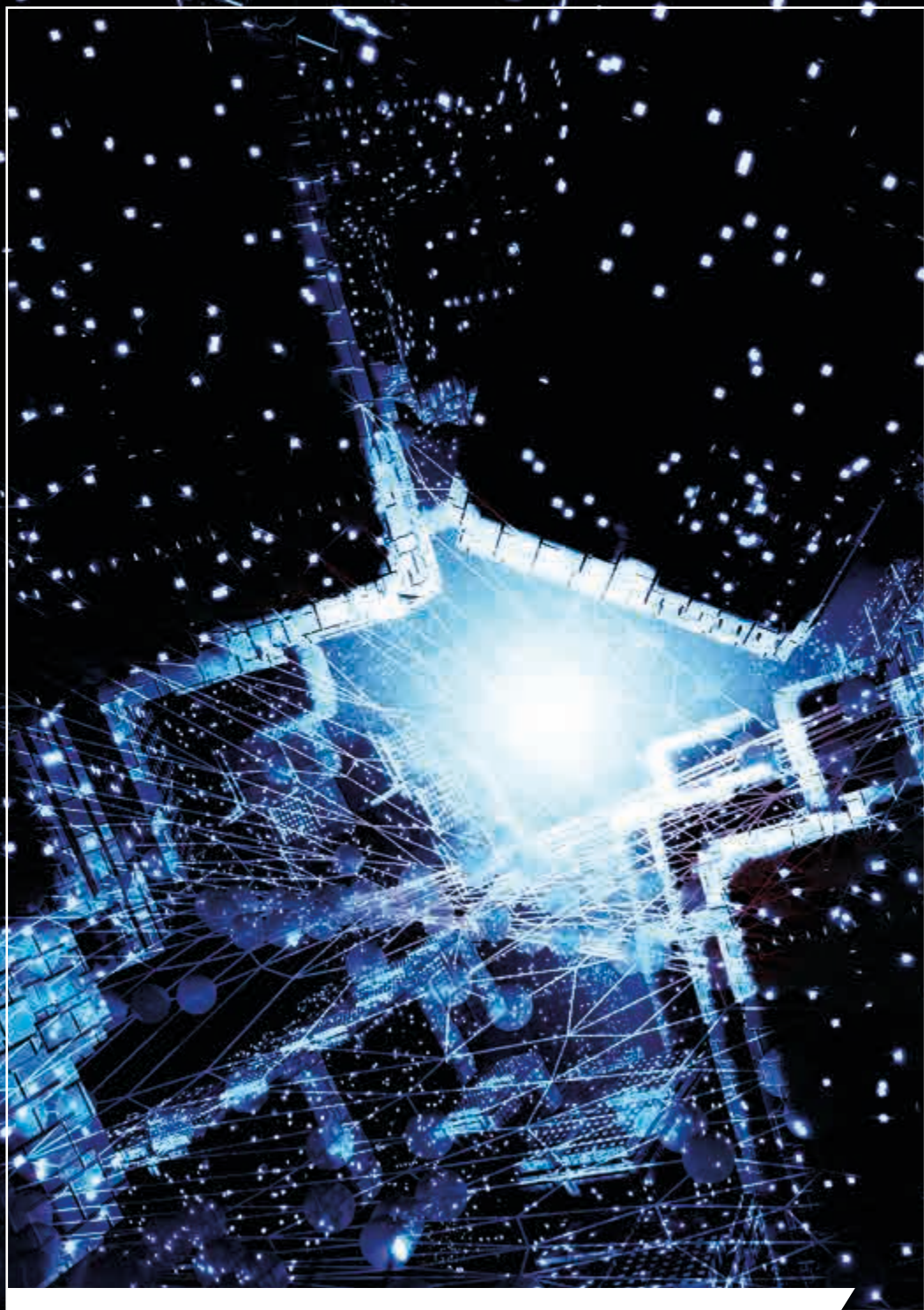
En mer digitalisert verden har også gjort at individer som føler utenforskap i samfunnet søker tilhørighet hos meningsfeller i ulike fora på nett. Flere forankrer også sin ideologi i konspirasjonspregede teorier.⁵² I en stadig mer virtuell og digital verden er det store grupper i samfunnet som faller utenfor, eksempelvis eldre som ikke behersker den nye teknologien.

⁴⁹ Virtuell valuta er et digitalt uttrykk for en verdi, men som er utstedt av en privat aktør, ikke av en sentralbank eller annen offentlig myndighet.

⁵⁰ Kryptovaluta er en virtuell valuta som bruker kryptografi for å sikre transaksjoner.

⁵¹ Europol, «Cryptocurrencies: Tracing the evolution of criminal finances», 2021.

⁵² PST, «10 år siden 22. juli – Sentrale utviklingstrekk innen høyreekstremisme», 2021.

Økonomisk kriminalitet i en virtuell tidsalder

Virtualisering⁵³ av samfunnet har skapt nye muligheter for kriminelle. Kriminaliteten i det virtuelle rom skjer uten fysisk kontakt, på nye arenaer og gjerne ved bruk av falsk eller stjålet identitet. Digitale tyveri og bedrageri gjennomføres også ofte uten at gjerningspersonene har satt fot på norsk jord.

Europol forventer at kriminelle vil øke bruken av kunstig intelligens og såkalt deepfakes i årene fremover. Ved å implementere kunstig intelligens i eksisterende modus kan angrepene mot næringslivet og privatpersoner skaleres opp betraktelig. Videre kan kunstig intelligens føre til at oversettelser blir bedre slik at falske e-poster virker mer overbevisende. Roboter og kunstig intelligens (KI) kan også benyttes til markedsmanipulasjon.

Det rapporteres om en økning i kriminelle nettverk som angriper norske bankkunder. Dette har økt fra tre til fem nettverk før koronapandemien, til nå å være femten til tjuer nettverk. Internasjonale kriminelle nettverk utnytter også sårbare personer ved at de misbruker deres ID til å ta opp lån i deres navn. De kriminelle skal være villig til å bruke trusler og vold, og har et tett samarbeid med kriminelle nettverk i Norge.⁵⁴

Nye digitale bankløsninger muliggjør raske overføringer av penger kontantfritt.⁵⁵ Hovedutfordringen med digitale betalingsløsninger er anonymiteten og hastigheten på internasjonale overføringer som vanskeliggjør sporing av pengestrømmer. Disse egenskapene gjør det trolig enklere for kriminelle aktører å skjule grensekryssende transaksjoner, reelt eierskap og inntekt og formue utenlands, som i tillegg kan ha illegalt opphav. Dette gjør også digitale betalingsløsninger egnet til hvitvasking. De samme utfordringene gjelder virtuell valuta. Selv om det ofte kan være enkelt å spore virtuell valuta, blir det stadig enklere å ta i bruk metoder som vanskeliggjør slik sporing.

⁵³ Stadig flere ting i samfunnet, inkludert datalagring, butikker og verdier går fra å være fysiske til å bli virtuelle og tilgjengelige i det digitale rom.

⁵⁴ DNB v/FC3, «Annual Fraud Report 2021», 2022.

⁵⁵ FATF, «Guidance on Digital Identity», 2020.

Direktørbedrageri

Ved direktørbedrageri utgir bedrager seg for å være en leder og kontakter medarbeidere i en virksomhet eller forening for å manipulere de til å overføre en større sum penger eller godkjenne utbetalinger. Henvendelsen kan komme via e-post eller telefon. Sistnevnte er gjerne mer målrettede og benyttes ved større og mer kompliserte forsøk på direktørbedrageri. Det er *meget sannsynlig* at ny tilgjengelig teknologi, som deepfake, vil bli benyttet i økt omfang ved forsøk på direktørbedrageri mot større foretak.

Direktørbedrageri er en type bedrageri som i enkelttilfeller, særlig når det rettes mot store internasjonale foretak, kan generere stort utbytte. Ved flere tilfeller er norske foretak bedratt for beløp over hundre millioner kroner. Samme modus benyttes også i saker med lavere bedrageribeløp. Flere frivillige foreninger har vært utsatt for dette og ble bedratt for beløp i ti-tusenkroneklassen.

Europol rapporterer at koronapandemien har fungert som en katalysator for faktura- og direktørbedrageri. De kriminelle er mer sofistikerte og målrettede i sine angrep. Bakmennene identifiserer det optimale tidspunktet for angrepet, bruker korrekt språk, og benytter kunstig intelligens (KI/AI) effektivt. Hvitvasking

av utbyttet bærer også preg av profesjonalitet.

I noen tilfeller er fremgangsmåten til bedragerne svært målrettet. En modus retter seg mot ledere og styremedlemmer med antatt tilgang til bedriftskonto, og hvor bedragerne utgir seg for å være fra BankID. Dette skjer gjerne i sammenheng med en reell hendelse i foretaket, slik som en endring i Brønnøysundregisteret, hvor fornærmede får beskjed om at de må godkjenne endringene via BankID. I realiteten gir en slik godkjenning bedragerne tilgang til bedriftens bankkonto. DNB rapporterer at svindlerne virker svært profesjonelle og godt forberedt.⁵⁶

I følge Næringslivets Sikkerhetsråd har ni prosent av norske virksomheter i løpet av en ettårsperiode blitt utsatt for direktørbedrageri, eller blitt forsøkt utsatt for denne typen bedrageri. Det er like vanlig i offentlig som privat sektor, men det er mer sannsynlig at større enn små foretak blir utsatt for direktørbedrageri.⁵⁷

⁵⁶ Dagens Næringsliv, «Ny svindelmetode lurer direktører og styreledere til å åpne bedriftskontoen: - Internasjonal organisert kriminalitet med norske medhjelpere på bakken», 2020.

⁵⁷ Næringslivets Sikkerhetsråd, «Kriminalitets- og sikkerhetsundersøkelsen (KRISINO)», 2021.

Hvitvasking via virtuelle eiendeler

Virtuelle eiendeler vil trolig bli mer utbredt i både nettbaserte spill og innen kunst og i finans. Dette medfører nye muligheter, men også nye utfordringer. Det er *sannsynlig* at virtuelle eiendeler i økende grad vil bli brukt til hvitvasking.

Det er estimert at det ble hvitvasket 8,6 milliarder dollar (USD) via kryptovaluta i 2021, noe som er en økning fra tidligere år. Dette utgjør bare en liten andel (0,15 prosent) av det totale transaksjonsvolumet av kryptovaluta i 2021,⁵⁸ men baserer seg kun på de transaksjonene som har blitt fanget opp som hvitvasking.

Hvitvasking av utbytte fra tradisjonell narkotika- og annen organisert kriminalitet fanges antakelig opp i liten grad, da slike transaksjoner hovedsakelig vil fremstå som lovlige transaksjoner fra en person til en annen.⁵⁹

Det er et relativt lite antall utenlandske vekslingsjenester som mottar mesteparten av det kjente utbyttet som hvitvaskes via kryptovaluta. Disse bruker ofte infrastrukturen og likviditeten til en større vekslingsjeneste, men har selv ansvaret for å kontrollere opplysninger om kunder og opphavet til pengene. Dette er ofte svært mangelfullt utført. Det er også

utfordrende at mange av de store internasjonale kryptovekslingstjenestene holder til i jurisdiksjoner kjent for manglende åpenhet og tilsynsvirksomhet. En del vekslingsjenester har hatt tilhold i samme kontorbygg i Moskva og hvitvasket enorme summer knyttet til russiske kriminelle.⁶⁰

NFTer⁶¹ er en annen virtuell eiendel som kan benyttes til hvitvasking. Bruksområdet for NFTer kan bli betraktelig større enn i dag. Eksempelvis kan artister bevise eierskap til musikk eller video, noe som vil gjøre det mulig for kunstnere, artister og andre å selge sine produkter og tjenester direkte til fans. NFTer utnyttes også av kriminelle aktører. Det finnes flere eksempler på at personer har kjøpt «falske» NFTer. I praksis betyr dette at man kjøper en kopi fra en annen utgiver. Dette kan sammenlignes med å kjøpe falske merkeklær. I denne sammenheng gjennomfører ofte bedragerne falske handler, såkalt «wash trading», noe som medfører at NFTen fremstår som hyppig omsatt og populær når dette i realiteten ikke er tilfellet. Det er indikasjoner på at «wash trading» har økt betydelig i 2021.

⁵⁸ Chainalysis, «The 2022 Crypto crime report», 2022.

⁵⁹ Europol, «Cryptocurrencies: Tracing the evolution of criminal finances», 2021.

⁶⁰ Bloomberg, «Ransomware HQ: Moscow's tallest tower is a cybercriminal cash machine», 2021.

⁶¹ Non-fungible token (NFT) er et et kryptografisk eierskapsbevis som kan benyttes for å bevise at nettopp du eier det aktuelle bildet, billetten eller gjenstanden i et spill.

Bruken av pengemuldyr øker

Med pengemuldyr menes de personer som mottar penger digitalt eller i kontanter fra én person og overfører dem videre til en annen mot betaling. Ofte overfører pengemuldyrene pengene for bedragerne til utenlandske bankkonti. Bruk av pengemuldyr er et økende problem i mange land. Pengemuldyr benyttes særlig i tilknytning til digital vinningskriminalitet, det er derfor *sannsynlig* at vi vil se en økning også i bruken av pengemuldyr i Norge de neste årene.

Danmark registrerte en økning i antall oppdagede pengemuldyrkontoer på 400 prosent i perioden 2018 til 2020.⁶² I Norge rapporterte en av de største bankene at de avviklet nærmere 1500 kundeforhold i 2021 grunnet mistanke om hvitvasking, bedrageri, svindel og pengemuldyraktivitet. Dette er økning fra 2020, og en fortsettelse av en trend man har sett over flere år.⁶³ Økokrim opplever også at antall rapporter om pengemuldyr har økt de siste fem årene.

Europol rapporterer at nettdating og sosiale medier i større grad benyttes for å rekruttere pengemuldyr. Reklamer som lover høy og rask profitt benyttes for å få mennesker til å stille kontoen sin til disposisjon. Også i Storbritan-

nia er det rapportert om en økning i bruken av yngre personer som pengemuldyr.⁶⁴

Det er hovedsakelig tre typer pengemuldyr. Den første er unge mennesker som gjør dette i bytte mot penger eller luksusvarer. Mange av de forstår trolig ikke alvoret i handlingen. Den andre typen er enslige personer, i mange tilfeller eldre. Disse forstår gjerne ikke at de utnyttes. Den tredje typen er personer med økonomiske problemer som er mer tilbøyelige til å takke ja til lettjente penger, eller som presses til å stille bankkonto til disposisjon som oppgjør for gjeld.

Spesielt yngre mennesker virker i større grad å bli rekruttert som pengemuldyr. I en modus Økokrim kjenner til blir unge mennesker rekruttert inn i det de tror er en mulighet for utnyttelse av velkomstbonusene som tilbys av nettspillaktører. I realiteten stammer pengene de mottar, og videreformidler, fra kriminalitet. Det er også rapportert om flere tilfeller hvor relativt unge personer har mottatt penger fra bedrageri, for deretter å hvitvaske disse ved kjøp av kostbare klokker.

⁶² TV2, «Metodene er utbredt i Sverige og Danmark – frykter den skal spre seg til Norge», 2021.

⁶³ Dagens Næringsliv, «Kraftig økning i kunder som kastes ut – DNB har avviklet 1483 kundeforhold i år», 2021.

⁶⁴ NCA, «National Strategic Assessment of SOC», 2021.

Digital vinning

I 2021 ble det anmeldt nærmere 19 000 bedragerisaker. Felles for de fleste bedrageri er at de i økende grad foregår i det digitale domenet. Digitale bedrageri er den nye vinningskriminaliteten som rammer folk flest. I årene fremover forventes det at bedrageriforsøk vil automatiseres og i større grad tilpasses den enkelte som settes for dette.⁶⁵

Digital vinning er i mange tilfeller massebedragerier som distribueres til mange potensielle ofre. Aktørene som står bak er ofte kriminelle nettverk, både norske og utenlandske. Europol rapporterer at kriminelle i større grad benytter kompromittert informasjon fra datainnbrudd til å skreddersy angrep. Ved å kombinere informasjon om fornærmede med evnen til å utgi seg for å være noen andre, øker sannsynligheten betraktelig for at bedrageriforsøket lykkes.⁶⁶

Sosial manipulering er ofte en sentral del av bedrageriet. Dette innebærer at man utgir seg for å være noen andre enn den man egentlig er. En mye brukt metode er at bedragerne benytter tjenester som gjør at den som blir oppringt eller mottar en SMS ser det telefonnummeret angriper ønsker, såkalt spoofing.⁶⁷ Ifølge Europol er eldre i større grad utsatt for bedrageriforsøk som kombinerer sosial manipulering og et teknisk element. Spesielt utbredt er bruken

av teknologi som muliggjør fjernstyring av fornærmedes datamaskin.

Økokrim har også observert flere tilfeller av bedrageri via digitale handelsplasser slik som Facebook Marketplace og Finn.no ved at selger mottar betaling for en vare som aldri leveres.

Det pågår også faste bedragerikampanjer på ulike tider av året, ofte knyttet til ferie, høytider og handel. Før jul er det mange som mottar SMS eller e-post fra bedragerer som utgir seg for å være fra Posten eller andre logistikkfirma. I SMSen står det at mottaker har en pakke på vei, men må betale en lav avgift for å få denne utlevert. I realiteten gir man fra seg kortopplysninger og blir bedratt for flere tusen kroner.

⁶⁵ DNB, «Årlig Trusselvurdering», 2021.

⁶⁶ Europol, «Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2021», 2021.

⁶⁷ Spoofing innebærer at bedragerne kan sørge for at den som blir oppringt ser det nummeret angriper ønsker.

Investeringsbedrageri

Investeringsbedrageri innebærer at man blir forledet til å investere i prosjekter eller produkter som er verdiløse eller ikke-eksisterende. Dette kan være investeringer i kryptovaluta, aksjer eller andre finansielle instrumenter, eiendom, råvarer og verdifulle gjenstander som kunst og antikviteter. Sosial manipulering er en sentral del av bedrageriprosessen. Det er *meget sannsynlig* at omfanget av investeringsbedrageri med kryptovaluta og falske handelsplattformer vil øke, og at nordmenn, spesielt menn i alderen 60-80 år, vil bli bedratt for betydelige beløp.

Ifølge Europol er det en økende trend innen investeringsbedrageri at fornærmede blir lurt flere ganger. Først blir de lurt til å foreta selve investeringen, deretter betaler de for hjelp til å få tilbake pengene, uten å innse at det er de samme bedragerne som lurer de på nytt. Dette ser vi også i Norge.

De siste årene har investeringsbedrageri ved salg av kryptovaluta økt. Metodene er mange. Enkelte modus er de samme som for bedrageri ved aksjeinvesteringer. Andre modus inkluderer opprettelse av falske handelsplattformer på nett, gjerne kombinert med en aggressiv markedsføring i sosiale medier som også misbruker kjente personer for å skaffe legitimitet. Fornærmede kan også motta fiktive kvitteringer og dokumentasjon på investering

og gevinst, som igjen brukes for å manipulere fornærmede til å gjøre ytterligere investeringer.

Økokrim estimerer at norske bedrageriofre har sendt omlag 75 millioner kroner ut av landet i forbindelse med kryptobedrageri i 2021. Globalt økte tapene ved bedrageri via kryptovaluta med omlag 81 prosent i 2021 sammenlignet med året før. Antallet personer som blir bedratt ser ut til å være noe redusert, samtidig som det gjennomsnittlige tapsbeløpet øker. Det er en kraftig økning i såkalte «rug pulls», det vil si investeringsprosjekter der utviklerne stjeler innskutt kapital. Mange av disse skjer i forbindelse med prosjekter knyttet til desentralisert finans (DeFi).⁶⁸

Pyramidespill (Ponzi-bedrageri) er en form for investeringsbedrageri hvor man tiltrekker seg investorer med løfter om høy avkastning. Pyramidespill omsettes sjeldent i et vanlig marked, noe som gjør de vanskeligere å avsløre. Økokrim har mottatt flere tips om pyramidespill i Norge. Enkelte av bakmennene er gjengangere i flere antatte pyramidespill.

⁶⁸ Chainalysis, «The 2022 Crypto crime report», 2022.

BankID-bedrageri

Det rapporteres jevnlig om bedrageri hvor bedragerne har fått tilgang til fornærmedes nettbank. Noen av bedragerikampanjene er vanskelig å avsløre, men i stor grad retter bedragerne seg mot fornærmede som har liten digital kompetanse, særlig eldre. Teknologien er relativt enkel å få tak i, men krever noe kunnskap å benytte. Når man først besitter denne, kan den enkelt overføres til andre. Det er *meget sannsynlig* at kriminelle aktører vil fortsette å rette seg inn mot eldre, samtidig som ny teknologi vil gjøre at denne typen bedrageri vil være mer effektivt også overfor andre grupper.

Modus er gjerne at fornærmede blir oppringt av et spoofet telefonnummer. De kriminelle utgir seg deretter for å være fra banken eller politiet, og sier at uautoriserte personer har fått tilgang til fornærmedes bankkonto. De overbeviser deretter fornærmede til å gi fra seg kontroll over nettbank ved å godkjenne tilgang via BankID. Deretter tømmes bankkontoen. Pengene føres som regel via pengemuldyrkontoer. Det er også rapportert om tilfeller hvor bedragerne utgir seg for å være politiet i flere nordiske land.

Det har også vært flere saker hvor fornærmede har blitt oppringt fra noen som utgir seg for å være fra Økokrim. Bedragerne oppgir et fiktivt ansattnummer og telefonnummeret de ringer ifra er likt eller tilsvarende det Økokrim benytter. Bedragerne oppgir så en falsk forklaring på hvorfor de ringer, ofte at de har sett

uregelmessig aktivitet på bankkonto, under påskudd om at de skal hjelpe. Fornærmede blir deretter bedt om å gi fra seg personopplysninger samt godkjenne BankID forespørselen som de får på telefon. Deretter tømmer bedragerne fornærmedes bankkonto.

Sommeren 2021 var det en bedragerikampanje som rettet seg mot unge på jakt etter bolig. De fornærmede, i hovedsak studenter, la ut en annonse om at de ønsket å leie leilighet. De ble deretter kontaktet av bedragerne via SMS med invitasjonen til å komme på visning. Invitasjonen krevde at man trykket på en lenke og logget seg inn med BankID for å bekrefte tidspunkt for visning. I realiteten gav de bedragerne tilgang til nettbank som så ble tømt.

En utfordring som kan vokse frem i kjølvannet av BankID-tyveri og at folk blir oppringt av falske telefonnummer, er at tilliten til essensiell infrastruktur svekkes. BankID brukes i dag også til flere sentrale offentlige register og tjenester, slik som NAV, Skatteetaten og Helse-Norge. Hvis det blir vanskelig å skille mellom hva som er legitim bruk av BankID, og hva som ikke er det, kan det raskt medføre utfordringer i kommunikasjonen mellom befolkningen og det offentlige.

Glokalisering

Kulturell, økonomisk og politisk globalisering nedfeller seg i lokale forhold. Det samme gjelder for kriminelle handlinger. Kriminalitet utført et sted kan få lokale konsekvenser et helt annet sted i verden. Den fysiske avstanden til de som faktisk rammes av kriminalitet, om det er mennesker, dyr, næringsliv eller natur, skaper også følelsesmessig distanse til handlingene.

Globaliseringen har ført til at nasjonale grenser har fått mindre betydning. Norske borgere handler på utenlandske nettsteder, og betalingen gjennomføres ved hjelp av utenlandske betalingstjenester. Norske bedrifter etablerer seg i utlandet, og utenlandske bedrifter konkurrerer om anbud i Norge på like vilkår som norske bedrifter. Grensekryssende virksomhet blir mer utbredt og finansielle transaksjoner går raskere på tvers av landegrenser. Samtidig har pandemien avslørt store svakheter i den globale forretningsmodellen, og det forventes økt regionalisering fremover.

Et mindre antall storkonsern dominerer nå hele verdikjeder og sektorer, og er blitt sentrale aktører i den internasjonale økonomien. I forretningsmodellen til multinasjonale storkonsern stykkes produksjonen ofte opp og fordeles der arbeids- og miljøutgiftene er lave. Tjenester settes også ut og majoriteten av store norske virksomheter er eksempelvis avhengig av driftstøtte til sine IT-systemer fra utenlandske selskaper.⁶⁹

Såkalt «beaching», hvor utrangerte skip hugges opp på strender i Asia er et annet eksempel som synliggjør miljøutfordringer knyttet til globaliserte markeder. Det samme er ufaglært arbeidskraft som trekkes til Norge på grunn av relativt sett høye lønninger. Når råvarer utvinnes et sted, videreføres et annet sted, og komponenter settes sammen et tredje sted, innebærer det også omfattende miljøbelastende transportvirksomhet.

Med et mer internasjonalt næringsliv får vi også økt utenlandsk eierskap i norske bedrifter, og flere utenlandske bedrifter som driver virksomhet i Norge. Dersom det i tillegg benyttes utenlandske underleverandører, kan det svekke norsk kompetanse og muligheten til næringslivsutvikling lokalt. Utenlandske oppkjøp av norske bedrifter kan også redusere det skattbare overskuddet i Norge og føre til utflytting av arbeidsplasser og teknologi.

Økt fokus på nasjonale prioriteringer blant flere av de store internasjonale økonomiene utfordrer imidlertid nå den globale økonomien,

⁶⁹ NSM, «Helhetlig digitalt risikobilde», 2019.

som har blitt bygd opp av lave handelsbarrierer, sterke globale investeringer og ansvarlige statsfinanser. Stater ser i økende grad muligheter og utfordringer i et unilateralt – og lokalt perspektiv, og handel har blitt et instrument for rivalisering.⁷⁰ Brexit⁷¹ er et eksempel på dette.

Samtidig styrker EU utviklingen av felles regel- og rammeverk, som på antihvitvaskingsområdet og ved etableringen av en egen enhet i Europol som skal bekjempe økonomisk kriminalitet i Europa. Utfordringer knyttet til sekrethese og informasjonsutveksling med land som tilrettelegger for skjult eierskap av foretak og eiendom fortsetter likevel å være en sentral svakhet ved myndighetenes evne til å avdekke og etterforske grensekryssende kriminalitet.

Koronapandemien er fremdeles pågående og vil sette spor etter seg i flere år fremover. Flere land opplever økonomisk nedgangstid og i tillegg ventes det høyere renter og økt inflasjon som vil gi gjeldtyngede land, bedrifter og privatpersoner problemer med å betjene gjeld.

Globaliseringen forventes å fortsette, men på enkelte områder og mellom enkelte land, kan man se en verden som beveger seg i retning av blokkinddeling og mer regionalt fokus. Et eksempel på dette er betalings-systemer. Utestengelse av Russland fra SWIFT vil akselerere dette.

⁷⁰ World Economic Forum, «The Global Risk Report», 2020.

⁷¹ Storbritannia gikk ut av EU 31. januar 2020.

Grensekryssende kriminalitet

Med økt globalisering og integrering av økonomier følger utfordringer med grensekryssende kriminalitet og grensekryssende aktører.

Internasjonalt utføres alvorlig miljøkriminalitet i stor grad av kriminelle sammenslutninger og ofte med koblinger til annen alvorlig og organisert kriminalitet. Miljøkriminalitet kan begås av samme aktører, med samme metoder og ved samme transportruter som ulovlig handel med våpen, narkotikasmugling og menneskehandel.

Korrupsjon, hvitvasking, forfalskning av dokumenter, skatteunndragelse og tollsvindel er andre former for kriminalitet som gjerne foregår på tvers av landegrenser. Innenfor disse kriminalitetsområdene fungerer ofte det internasjonale aspektet ved kriminaliteten som en driver til kriminalitet fordi den blir vanskeligere å avdekke og lettere å skjule når den foregår på tvers av jurisdiksjoner.

Globaliserte næringer, som fiskerinæringen, tiltrekker seg kriminelle nettverk fra utlandet. Fisk og fiskevarer er Norges nest største eksportmarked til en verdi av 120,8 milliarder kroner i 2021. De senere årene er det eksempler på at utenlandske kriminelle nettverk begår fiskerikriminalitet gjennom eierskap i fiskeribedrifter der de gjerne kontrollerer flere ledd i

verdikjeden, skjuler seg bak kompliserte nettverk av stråelskaper og eierstrukturer i sekretessejurisdiksjoner, og flytter verdier mellom selskap. Vi har også eksempler på at norske aktører begår fiskerikriminalitet i utlandet.

Det er en særlig utfordring at mange av de store trusselaktørene innen bedrageri, rettet både mot norske privataktører og virksomheter, opererer fra utlandet og tilegner seg flere hundre millioner kroner i utbytte fra bedrageriene.

Også utenlandske sjømatimportører utsettes for bedrageri når de ønsker å kjøpe norsk sjømat. Her er trolig både bedragerne og de fornærmede utenlandske. Ved å kopiere norske nettsider og bedra potensielle kunder, svekkes norsk eksportnærings omdømme. I slike saker blir også identiteten til ansatte og eiere av norske sjømatvirksomheter misbrukt, noe som kan få alvorlige følger for den enkelte.

Kriminalitet knyttet til det grønne skiftet

Det grønne skiftet handler om å forvandle energisystemet fra ikke-fornybare til fornybare energikilder for å kutte utslipp av klimagasser og nå målene i Parisavtalen.⁷² Omstillingen vil tvinge fram klimatiltak, klimatilpasninger og føre til gjennomgripende endringer i måten vi lever på. Det forventes også strengere regulering av forurensningskilder og bruk av naturressurser. Innovasjon og teknologiutvikling står sentralt for realisering av nye lavutslippsløsninger og fornybar energi. Dette vil kreve store investeringer. For å få fortgang i det grønne skiftet vil stater innføre støtte- og insentivordninger. Statlige insentivordninger og anbudskonkurranser knyttet til det grønne skiftet vil *meget sannsynlig* bli utnyttet av norske og utenlandske aktører.

I følge Europol vil kriminelle forsøke å profittere på utviklingen av det grønne skiftet ved å utarbeide komplekse og grensekryssende bedrageri knyttet til investeringer i energi og grønne sertifikater.

I Norge har vi generøse tilskuddsordninger når det gjelder klima- og miljøtiltak som kan misbrukes. Momsunndragelser i tilknytning til omsetning av klimakvoter for noen år tilbake er et eksempel på hvordan aktører utnytter

insentivordninger knyttet til det grønne skiftet. Da ble det avdekket små virksomheter med få ansatte som omsatte klimakvoter for flere hundre millioner kroner uten å rapportere omsetningen til myndighetene.⁷³ Utnyttelsen av Skattefunnordningen og bedrageri av koronastøtteordningene er andre eksempler på hvordan insentivordninger tiltrekker seg kriminelle aktører.

Sektoren for fornybar energi er et raskt voksende marked på tvers av landegrenser som tiltrekker seg kapital og investeringer. Selve utbygging av fornybare energikilder vil kreve enorme investeringer. Slik sett veves den grønne sektoren sammen med den finansielle sektoren. Store utbyggingsprosjekter krever anbudsprosesser både ved kartlegging av naturområder og ved selve utbyggingen. Dette er risikofaktorer for korrupsjon.

Det er primært staten som lider økonomisk tap dersom noen tilegner seg offentlig støtte på uriktig grunnlag, men det kan også føre til redusert utbygging av fornybar energi. Stort misbruk av insentivordninger kan også undergrave troverdigheten til viktige miljøtiltak og være konkurransevridende.

⁷² Regjeringen, «Det grønne skiftet», 2021.

⁷³ Økokrim, «Er de kriminelle blitt miljøbevisste?», 2013.

Norske selskaper har økt korrupsjonsrisiko i utlandet

Korrupsjon er et verdensomfattende problem og størsteparten av verdens befolkning lever i land hvor korrupsjonsnivået er vedvarende høyt. Europol mener at 60 prosent av kriminelle nettverk i Europa begår korrupsjon. De benytter korrupsjon for å oppnå påvirkningskraft og til å infiltrere både offentlig og privat sektor.⁷⁴ Det er *sannsynlig* at økt konkurranse om ressurser og knapphet på fraktkapasitet vil øke risikoen for korrupsjon i tilknytning til norske selskaper i utlandet.

Norske selskaper ekspanderer sin virksomhet og eksporterer sine varer til land som har strukturelle korrupsjonsproblemer. Økt press på naturressurser kan også øke konkurransen om tilgang til ressurser og korrupsjonsrisikoen ytterligere. Dette ser vi eksempelvis i fiskerier næringen der norske selskaper har vært involvert i korrupsjon for å få tilgang til fiskeressurser utover tildelt kvote utenfor Afrikas kyst. Overfisket i de aktuelle områdene var så omfattende at bestandene nå skal være overbeskattet.

Norge importerer også flere varer som fraktes i kontainere. Forut for koronapandemien har korrupsjon vært en av de største kriminalitets-truslene i havneindustrien.⁷⁵ Pandemien har ført til kontainermangel, leveringsforsinkelser og økte fraktkostnader i varehandelen.⁷⁶ Dette

kan ha økt risikoen for korrupsjon i havneindustrien. Endrede handelsruter mellom Asia og Europa som følge av krigen i Ukraina kan også medføre økte fraktkostnader og kan påvirke korrupsjonsrisikoen.

Korrupsjon i utlandet kan være krevende å avdekke fordi transaksjoner knyttet til korrupsjon ofte skjer gjennom flere ledd og selskaper, og ved bruk av profesjonelle tilretteleggere. Transaksjonene skjules i større grad enn tidligere gjennom legitime virksomheter enn ved bruk av rene skallselskaper og fiktive konsulentavtaler.

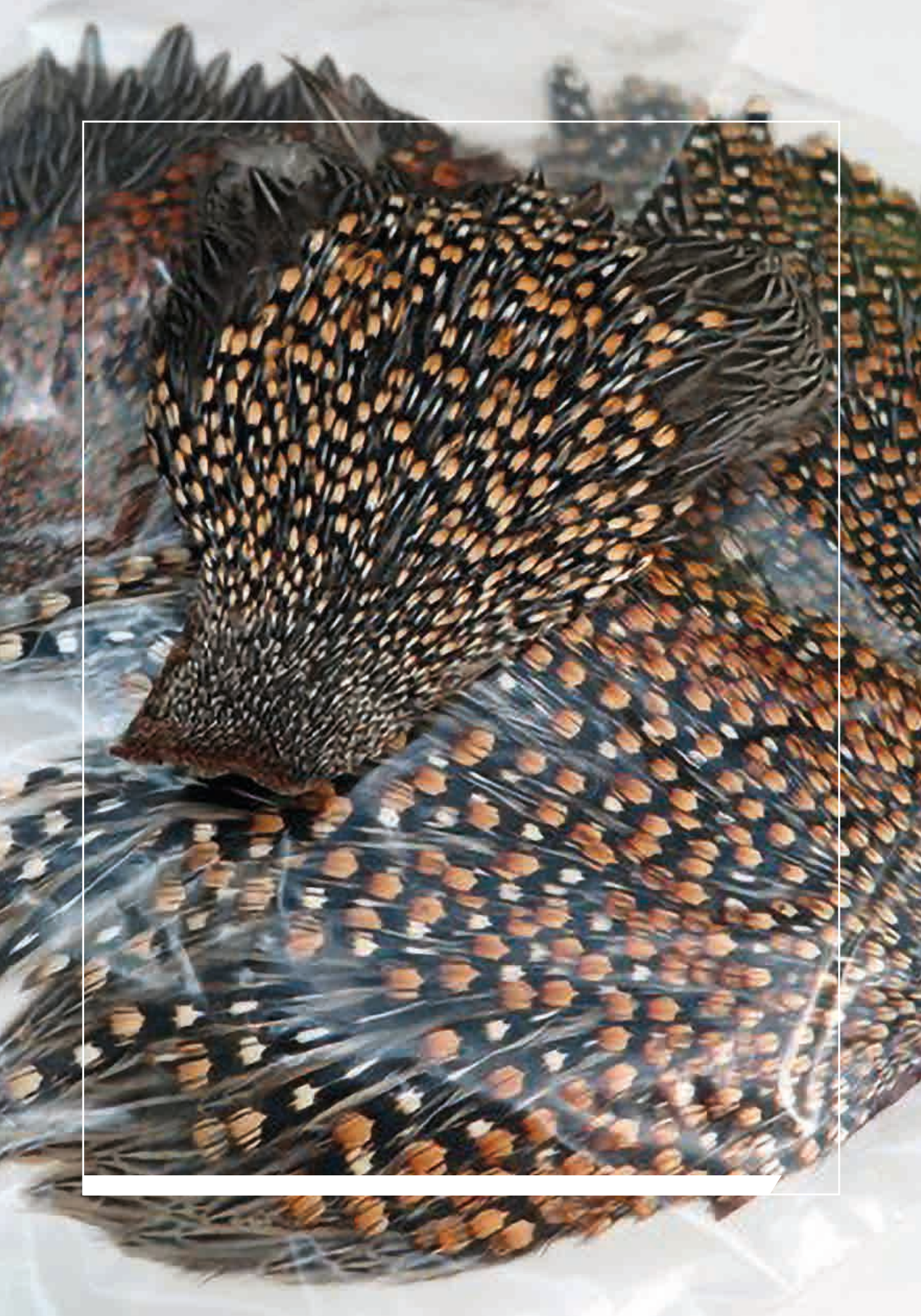
En lovendring som trådte i kraft i 2021 gjør at norske selskaper nå kan holdes ansvarlig for korrupsjon og andre økonomilovbrudd som er begått av utlendinger på vegne av norske selskaper, selv om den kriminelle handlingen er begått i utlandet. Det betyr at norske selskaper som opererer i utlandet nå også her må forholde seg til norske standarder.

Norsk næringsliv har fått en økt bevissthet omkring mulighetene for at det foregår korrupsjon i land hvor norske selskaper har sin tilstedeværelse. Vi vet imidlertid at korrupsjon forekommer, og særlig i forbindelse med eksportavtaler mellom norske og utenlandske selskaper i land med høyt korrupsjonsnivå.

⁷⁴ Europol, «Serious and organised crime threat assessment (SOCTA)», 2021.

⁷⁵ Deloitte, «Fighting corruption in the Maritime Industry», 2015.

⁷⁶ NRK, «Mangel på fraktcontainere fører til varemangel og prishopp», 2021.

Ulovlig handel med truede arter⁷⁷

Den ulovlige handelen med truede arter er grensekryssende og et økende problem globalt. Den anses som en viktig årsak til at arter og bestander av arter forsvinner, noe som igjen fører til ødeleggelse av økosystemer. Avskoging og tap av arter bidrar også til klimaendringer. Det er *meget sannsynlig* at norske aktører vil importere truede arter til Norge.

Både lovlig og ulovlig handel med ville dyr og planter er en vesentlig risikofaktor for spredning av zoonotiske sykdommer. Koronapandemien og fugleinfluensaen er eksempler på dette.

Internasjonal flora- og faunakriminalitet skjer i stor grad i regi av organiserte kriminelle og potensialet for illegal fortjeneste er betydelig. Globalt er handelen med truede arter en milliardindustri og den er av FN blitt kategorisert som «alvorlig organisert kriminalitet».⁷⁸

Handelen med truede arter omfatter levende og døde dyr og planter, og produkter av disse. Dyr og planter etterspørres som trofeer, mat, klær, pyntegjenstander, kjæledyr og tradisjonell medisin mv. I hovedsak går strømmen fra land i

sør til pengesterke kjøpere i nord. I mange land er handelen en trussel mot nasjonal sikkerhet og et hinder for sosial- og økonomisk utvikling.

Verdien av enkelte arter og produkter på det svarte markedet er svært høy. Organiserte kriminelle bruker de samme ruter og metoder som i smugling og omsetning av andre illegale varer, og utnytter svakheter i kriminalitetskontroll og rettsvesen. Isolert kan saker som gjelder innførsel eller utførsel av dyre- og plantearter synes trivielle, men totalvolumet gjør dette til alvorlig kriminalitet. For dyrene medfører handelen store lidelser og ofte død.

Norge er først og fremst et marked for kjøp av slike produkter, men har også sin plass i omsetningskjeden som leverandør og transitland. Rovfugler og -egg tas ut, reptiler, produkter av slange- og krokodilleskinn, treslag og elfenben, fjær til binding av fiskefluer samt helsekostprodukter tas inn. Slik tar nordmenn del i den illegale handelen med truede arter. Det er også kjent at utenlandske borgere deltar i organisert, ulovlig jakt på utrydningstruede arter i Norge.

⁷⁷ Ulovlig handel med utrydningstruede dyre- og plantearter omfatter illegal jakt, høsting, transport eller smugling av arter som er truet eller vernet, samt handel med produkter fremstilt av slike arter.

⁷⁸ United Nations, «General Assembly resolution 69/314 - Tackling Illicit Trafficking in Wildlife», 2015.

Utenlandske aktører begår ulovlig uttak og smugling av arter fra norsk fauna

Norge har en rikholdig flora og fauna med mange arter som er ettertraktet for videre omsetning, matauk eller for samlere i utlandet. Det er *sannsynlig* at utenlandske aktører vil begå ulovlig turistfiske og uttak av fugler i Norge samt smugler det ut av landet, og at dette i enkelte tilfeller foregår organisert.

Prisen på norsk sjømat gjør den attraktiv å smugle både for eget bruk og omsetning. I sommerhalvåret i Norge avdekkes det jevnlig europeiske turister som fisker for mye for så å frakte sjømaten ut av landet udeklart.

Det er et stort internasjonalt marked for sjeldne fugler, egg og sommerfugler. Nord-Norge er et attraktivt reisemål for fugleinteresserte fra inn- og utland, blant annet på grunn av det rikholdige arktiske fuglelivet. Fugleegg og -unger fra sjeldne fuglearter er også et yndet objekt for smugling ut av Norge. Fuglene og fugleungene tas fra reir og kriminelle kan profitte stort på videresalg til internasjonale samlere.

Utenlandske aktører går også etter andre arter. I 2019 ble to utenlandske borgere

pågrepet og siktet for ulovlig fangst av fredede sommerfugler i Norge. Aktørene reiste rundt i ulike land i Europa for å fange sjeldne og truede arter. I 2021 ble tre italienske jegere stoppet på vei ut av Norge med 2027 nedfrosne troster. 41 av dem var fredede arter det ikke er lov til å jakte på. Jegerne opplyste å ha jaktet i Norge i en årrekke.

Både norske og utenlandske aktører tilrettelegger for uttak av fauna ved å leie ut jaktrettigheter, fartøy og boliger med kjølekapasitet mot vederlag. Enkelte av disse aktørene bryter regelverk ved å tillate turistene å fangste mer enn tillatt mengde. Det er også rapportert at de rapporterer feil mengde fangst og opererer som omsetningsledd for turistene.

Konsekvensene av ulovlig uttak og smugling av arter fra norsk fauna er blant annet redusert biologisk mangfold. I enkelte tilfeller står arter i fare for å bli utryddet. Uttak av arter er også nøye kvoteregulert for å gi forskere et godt grunnlag for å estimere bestanden til de enkelte artene og sikre deres videre eksistens.

I enkelte tilfeller fremstår turistfisket som godt organisert. Ved ett tilfelle ble det avdekket 15 «turister» som var delt inn i arbeidslag som delte på å fangste og sløye fisk. Fisken ble regelmessig transportert ut av landet i varebiler eller på tilhengere utstyrt med frysenskap. Fisken ble ikke deklartert.

Kriminelle nettverk i næringslivet

Når kriminelle nettverk opptrer i næringslivet er gjerne et eller flere medlemmer av nettverket knyttet til foretak, som tilretteleggere, stråpersoner eller samarbeidspartner. Nettverkene investerer penger eller bidrar med menneskelige ressurser som styreleder, daglig leder eller arbeidstakere og har innflytelse på beslutninger i foretaket.

Mer enn 80 prosent av de kriminelle nettverkene undersøkt av Europol benytter legale selskapsstrukturer i kriminalitetsutøvelsen.⁷⁹ Nettverkene som knyttes til arbeidslivskriminalitet og økonomisk kriminalitet i Norge kjenne-tegnes tradisjonelt av multikriminalitet begått i tilknytning til legale foretak eller bak næringsfasader med potensiale for markedsmakt og konkurransevridning der legale aktører presses ut. Enkelte kriminelle nettverk profitterer også på miljøkriminalitet. Nettverkene består ofte av personer med en lang kriminell løpebane bak seg, hvor kriminaliteten som begås er blitt stadig mer avansert og hvor de involverte ofte har kjent hverandre i mange år.

Det kan ofte ikke trekkes noe klart skille mellom nettverk som driver med tradisjonell organisert kriminalitet som narkotikahandel, og nettverk som driver med økonomisk kriminalitet eller arbeidslivskriminalitet. Foretak benyt-

tes som legal fasade, og skaper muligheter for hvitvasking, trygde- og lånebedrageri. Slik sammenveving gir næring til begge parter; aktører innen arbeidslivskriminalitet og økonomisk kriminalitet får tilgang på volds kapital og kapital i form av kontanter og grå lånevirk-somhet. De kriminelle nettverkene får tilgang til kompetanse om næringsdrift, regnskap og bokføring, gis mulighet for å hvitvaske utbytte, og fiktivt tilegne seg legitim inntekt og trygde-rettigheter.

Bekjempelse av kriminelle nettverk er nødvendig for å verne om våre samfunnsstrukturer, å hindre konkurransevridning og undergrunns-økonomi, og for å ivareta befolkningens tillit. Inndragning er et viktig virkemiddel for å hindre kriminelle nettverk i å beholde økonomiske verdier.

⁷⁹ Europol, «Serious and organised crime threat assessment (SOCTA)», 2021.

Bransjer preges av arbeidslivskriminalitet

De siste årene har flere nye bransjesegmenter med ufaglært arbeidskraft vokst frem. Dette har gjort at kriminelle aktører har kunnet utvide sin virksomhet, ta større markedsandel og etablere seg i nye markeder. I mange tilfeller er det utfordrende for kunder og oppdragsgivere å skille mellom de kriminelle og de lovlidige aktørene, samtidig som pris ofte er styrende når det kommer til valg av tilbyder. Kriminaliteten i næringslivet har ført til en konkurransevriddning og det er *sannsynlig* at lovlidige virksomheter er i ferd med å bli presset ut av flere næringer.

Bygg- og anleggsbransjen har i lang tid vært særlig utsatt for arbeidslivskriminalitet. Mange av aktørene som tilbyr maler- og snekkertjenester i forbrukermarkedet opererer helsvart. De fleste av arbeidstakerne er ufaglærte arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa.

Varetransportbransjen er lite regulert og det er lave oppstartskostnader. Kriminelle aktører etablerer seg som underleverandører, benytter bevisst enkeltpersonforetak for å unndra seg arbeidsgiveransvar og tar oppdrag for store transportselskaper. Aktørene begår skatte- og avgiftsunndragelse, hvitvasker inntjeningen, avlønner sjåførene svart og utsetter dem for urimelige arbeidsforhold og sosial dumping.⁸⁰

I etterkant av pandemien har enkelte multikriminelle aktører fra andre bransjer etablert seg i serveringsbransjen ved å kjøpe eller overta drift av allerede eksisterende foretak eller opprette nye foretak. Aktørene benytter stråpersoner for å kamuflere sin knytning til foretakene, begår skatte- og avgiftsunndragelse, hvitvasking, brudd på arbeidsmiljøloven og benytter ulovlig arbeidskraft. Enkelte av aktørene har også tilknytning til narkotikakriminalitet. Det meste av kriminaliteten i bransjen er knyttet til mindre serveringssteder og fast-food restauranter.

Det avdekkes også jevnlig ulike former for arbeidslivskriminalitet i deler av bilpleie- og verkstedbransjen, hvor spesielt utnyttelse av utenlandske arbeidstakerne, svart avlønning og lønnsstyveri er svært utbredt.⁸¹ Mange av de utenlandske arbeidstakerne arbeider uregistrert og midlertidig i forbindelse med dekkskiftesesongen. Enkelte steder foreligger det indikasjoner på grov utnyttelse. Ny forskrift om godkjenningsordning for bilpleie, dekklagring og dekkskift trår i kraft 1. juli 2022 og kan redusere de kriminelle aktørenes handlingsrom.

⁸⁰ Økokrim, «Kriminelle aktører i varetransportbransjen», 2022.

⁸¹ Politiet, «Arbeidslivskriminalitet i bilpleiebransjen i Oslo og Akershus», 2019.

Profesjonelle aktører bistår kriminelle

Tilgang eller evne til å påvirke profesjonelle aktører er ofte en forutsetning for at enkelte typer kriminalitet lykkes og ikke avdekkes av politi og kontrolletater. Ved bruk av profesjonelle tilretteleggere som benytter sin fagkunnskap og tillit fra samfunnet skjules, tilsløres og legitimeres vinning fra forbrytelser. Det er *meget sannsynlig* at enkelte profesjonelle aktører bevisst og aktivt tilrettelegger for kriminalitet.

Profesjonelle aktører som advokater, regnskapsførere, revisorer og eiendomsmeglere – samt ansatte i bank, finans og helsesektoren – har nøkkelroller i samfunnet som innebærer høy grad av tillit. De har ofte god oversikt over regelverket, og dermed også hvordan det kan omgås.⁸² Selv om andelen profesjonelle aktører som bistår kriminelle innen de ulike yrkesgruppene er relativt lav, er konsekvensen likevel betydelig da det undergraver tilliten til vår samfunnsmodell og den rollen disse profesjonene har.

Det er avdekket flere eksempler på profesjonelle aktører som bistår kriminelle med en lang rekke tjenester og utnytter sin rolle for egen eller andres vinning. I flere av sakene, og på tvers av profesjoner, er det tette bånd mellom de profesjonelle aktørene og sentrale aktører i det kriminelle miljøet. Flere kriminelle nettverk har tilgang til profesjonelle aktører og utro tjenere innen bank og finans, regnskapsføring og

advokattjenester. I noen tilfeller har profesjonelle aktører selv sentrale roller i de kriminelle nettverkene.⁸³

Enkelte advokater kan knyttes til blant annet lekkasje av klausulerte dokumenter og taushetsbelagt informasjon, smugling av varer til innsatte i fengsel og tilrettelegging for misbruk av klientkontoer, for eksempel til å unndra kreditorgjeld eller hvitvaske utbytte fra kriminalitet. Det er også advokatforetak som trolig eies av stråpersoner på vegne av personer som er straffedømt for alvorlig kriminalitet, og som er en del av det organiserte kriminelle miljøet.

Regnskapsførere er aktuelle som tilretteleggere av for eksempel fiktiv fakturering, skatte- og avgiftsunndragelse og regnskapsjuks som muliggjør lån på uriktig grunnlag. Det finnes regnskapsforetak som har en betydelig andel kjente kriminelle aktører innenfor arbeidslivskriminalitet på sin kundeliste. Et fåtall regnskapsforetak virker utelukkende å tilby sine tjenester til kriminelle aktører.

Innen bank og finans er det særlig tilrettelegging for innvilgelse av lån på uriktig grunnlag kriminelle får bistand til. Denne type tilrettelegging utført av bankansatte kan være korrupsjon. I mange tilfeller går relasjonen mellom den bankansatte og den kriminelle aktøren mange år tilbake i tid.

⁸² Økokrim, «Temarapport – Profesjonelle aktører», 2021.

⁸³ Politiet, «Politiets Trusselvurdering 2022», 2022.

Stråpersoner kamuflerer kriminelles knytninger til foretak

Stråpersoner benyttes av kriminelle aktører med den hensikt å skjule et foretaks reelle eierskap, omgå regelverk, minske oppdagelsesrisiko og unngå straffeforfølgning. Det er *sannsynlig* at bruken av stråpersoner vil øke på grunn av automatisering i samfunnet og økt mulighet for ID-bedrageri.

Det kan være ulike årsaker til at aktører forsøker å skjule reelt eierskap, som for eksempel NAV-bedragerier, konkurskarantene, kriminell straffesakshistorikk eller for å unndra seg ansvaret for foretakets kriminelle aktiviteter. Det er ofte personer med nære relasjoner til reell eier eller leder av foretaket, samt personer som er utsatt for ID-tyveri som benyttes som stråpersoner.

Aktører i nettverk der det begås arbeidslivskriminalitet er ofte tidligere omhandlet med ulike former for kriminalitet, inkludert tidligere straffet og fradømt retten til å drive selvstendig næringsvirksomhet. For å skjule at de reelt sett drifter nye foretak benyttes ofte stråpersoner i formelle roller i foretaket. Det samme gjør konkursryttere. Dette gjør det mulig for deres virksomheter å vinne offentlige anbud ved at eBevis og politiattest innhentes på stråpersonene og ikke de reelle lederne eller eierne.^{B4}

Kriminelle nettverk oppretter hvert år nye enkeltpersonforetak innen maler- og snekker-tjenester som benyttes til å begå eldrebedrageri og arbeidslivskriminalitet i forbrukermarkedet innen bygg- og anleggsbransjen. I dette miljøet ser man at unge kvinnelige familiemedlemmer uten kjent straffehistorikk benyttes som stråpersoner for mannlige familiemedlemmer for å redusere oppdagelsesrisikoen og få foretakene til å fremstå som legitime.

Ved å opprette foretak i andres navn får kriminelle aktører mulighet til å arbeide uregistrert og skjule svart inntekt. Samtidig kan de motta stønader fra NAV. I transportbransjen opprettes enkeltpersonforetak på utenlandske borgere som er utsatt for ID-misbruk eller låner ut sin identitet. Foretakene benyttes av kriminelle aktører til egen næringsvirksomhet og som uttaksledd.

Identiteter kan også bli misbrukt i forbindelse med lånebedragerier ved at det opprettes foretak på uvitende personer. Videre innrapporteres fiktive a-meldinger på personer som aldri har vært ansatte. De fiktive a-meldingene danner grunnlag for lånesøknader i de fornærmedes navn uten deres kjennskap.

^{B4} eBevis og politiattest brukes i offentlige anbud for å legge til grunn om leverandøren av tjenesten er seriøs eller ikke, og hvorvidt det foreligger avvisningsgrunner fordi leverandøren eksempelvis tidligere er domfelt.

Næringslivsstrukturer benyttes til hvitvasking og pengeflytting

Legale forretningsstrukturer egner seg godt for å hvitvaske utbytte fra kriminalitet da selskaper og foretak har gjennomgående høyere kapitalflyt enn privatpersoner, gis høyere kreditt og har en kundemasse som sikrer en tilsynelatende legal fasade.⁸⁵ Det er *meget sannsynlig* at næringsvirksomhet innen bransjer med lave krav til formalkompetanse vil bli brukt av aktører innen narkotika- og arbeidslivskriminalitet til å hvitvaske kriminelt utbytte.

Hvitvasking ved bruk av næringslivsstrukturer skjer i hovedsak enten ved å sluse utbytte fra kriminalitet inn i et foretak, eller ved å hvitvaske utbytte som er generert ved kriminalitetsutøvelse i foretaket.

Flere foretak i Norge eies av, eller kan knyttes til aktører som er godt kjent for narkotikaomsetning. Foretakene benyttes til å hvitvaske utbytte fra kriminell virksomhet. Foretakene befinner seg i bransjer med lave formelle kvalifikasjonskrav til ansatte, og hvor ansatte ofte avlønnes svart med kontanter. Aktører som begår skatte- og avgiftsunndragelse eller arbeidslivskriminalitet i tillegg til å legge til rette for hvitvasking av utbytte fra narkotikaomsetning, utgjør en særskilt stor trussel.

Enkelte aktører har roller i flere foretak og benytter kontoene tilknyttet disse aktivt i hvitvaskingsoperasjoner ved ren gjennomslusing av penger og forflytning mellom kontoer. Midlene som innbetales til disse foretakskontoene er ofte fra personer uten formue eller inntekt, og som er omhandlet med ulike former for kriminalitet.

Også ved mer tradisjonelle former for hvitvasking, slik som konvertering av utbytte til verdigjenstander, benyttes legale forretningsstrukturer. Eksportvirksomheter benyttes også ved såkalt handelsbasert hvitvasking der lovlig varer kjøpes med utbytte fra kriminalitet.⁸⁶ Den lovlige varen føres ut av Norge og selges i utlandet. Tørrfisk og fiskehoder har eksempelvis blitt betalt med utbytte fra kjærlighetsbedrageri og eksportert til Nigeria.

Den hvitvaskede gevinsten fra kriminalitet sikrer videre eksistensgrunnlag for kriminelle aktører og nettverk.

⁸⁵ BRÅ, «Kriminell infiltrasjon av foretak», 2016.

⁸⁶ Financial Action Task Force (FATF), «Trade-based money laundering: Trends and development», 2020.

Postadresse: Pb. 2096 Vika, NO-0125 Oslo

Besøksadresse: C.J. Hambros plass 2 C, NO-0164 Oslo

Kontakt: 23 29 10 00 / post.okokrim@politiet.no

www.okokrim.no